Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 184 (10476) | 1977 чылдың август 6, суббота | 1925 чылда үдезилеттирилген | Өртээ 2 коп.

ОКТЯБРЬ — 60

Улуг Октябрьның оюнга уткуштур

СТАТИСТИКА ДОПЧУЛАЛЫНДАН

Республиканың ажылчы чоннары ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузар, мал продуктуларын күрүнеге садарының планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир, техника септелгезин дүргедедир, чайгы чер аңдарылгазын чорудар талазы-биле улуг күжеништиннерни үндүрүп, әлүмнү ажылдарны чорутканын Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң медээлеринде тодаргай айтып турар.

Бо чылдың август 1-ге чедир медээ-биле алырга, **мал чеми белеткээр планны республика 9,1 хуу күүсеткен азы 16443 тонна сигенни, 1083 тонна витаминниг сиген далганын (15,5 хуу), 4164 тонна будук-бүрүнү (52,1 хуу) белеткээн бооп турар.** Сиген белеткээр планны Улуг-Хем район 17,7 хуу, Чөөн-Хемчик — 11,2, Бай-Тайга — 11 хуу күүсеткилээш, мурнап турар. Будук-бүрү белеткээр планны Барыын-Хемчик — 159,6 хуу, Бай-Тайга — 125 хуу күүсеткен. Мал чеминиң белеткелин Кызыл район 2,5 хуу күүсеткеш, мурнуку хевээр хожудаашкындан үштүнмаан. Эрзин район 3,1 хуу, Тоожу — 4,6 хуу күүсеткилээш, база хожудаашкында артышаан.

Күрүнеге мал продуктуларын садар талазы-биле тос айлар дургузында күүсетсе чогаар планны республикага ниитизи-биле күүсеткени: сүт — 75,7 хуу, эът — 30,6 хуу болгаш дук — 72,8 хуу болган. Бо чурагайларны улам тодаргайлаарга: республика күрүнеге 149045 центнер сүттү, 64180 центнер эътти болгаш 22066 центнер дуктуг саткан.

Тос айларда күрүнеге сүт садарының планын республикада үчүле «Мурнакчы» совхоз 142,5 хуу күүсеткен. Эът садар планны (тос айларның) чаңгыс-даа совхоз күүсетпээн.

Мал продуктуларын күрүнеге садары районнар аайы-биле садып турарының байдалы мындыг: (хуу-биле).

Районнар	Сүт	Эът	Дук
Бай-Тайга	68,3	28,6	74,8
Монгун-Тайга	—	2,4	73,2
Барыын-Хемчик	75,4	27,5	77,0
Өвүр	57,4	15,0	72,2
Чөөн-Хемчик	74,8	30,4	74,9
Улуг-Хем	81,3	29,2	88,3
Таңды	77,4	37,4	56,8
Бии-Хем	73,7	40,9	49,2
Тоожу	62,6	41,7	78,1
Каа-Хем	78,2	41,2	83,3
Тес-Хем	95,5	23,5	76,5
Эрзин	65,8	24,7	85,7
Кызыл	67,0	39,6	73,2
Республика	**75,7**	**30,6**	**72,8**

Дук садарының планын «Хемчик», «Тыва», «Бурунгаар» совхозтар чедиишкинниг күүсеткен.

Чайгы чер аңдарылгазының планын совхозтар әлүмнү күүседи берген. Бо планны республика 86,1 хуу күүсеткен. Таңды, Бии-Хем, Тоожу районнар чайгы чер аңдарылгазының планын күүсеткилээн. Тес-Хем район 49,9 хуу, Бай-Тайга — 52 хуу күүсеткеш, хожудан турар. Эн-не адаккы черде — Өвүр район. Оон совхозтары 341 гектарга чер аңдарар турган, чүгле 21 гектарны чарган?!.

Көдээ ажыл-агый техниказын септээриниң планын республика: тракторларны — 96,1 хуу, тараа ажаар комбайннарны — 81,2 хуу күүсеткен.

Мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт

ИЙИ АҢГЫ БАЙДАЛ

Кыдыын дургаар талдар үнген бугаларлыг сиген шөлү. Ук шөлдү арыктар база кезеккезек кылдыр ангылан турар. Сигенчилер бир шөлдүң сигенин кезин дооскаш-ла дараазынче шилчиир, оон уламындан сиген шөлү саза бастынмас. Бир шөлдүң сигенин кезин турда, оскезинни курган чыдар, бөлген сигенни ажылчыннар прессте, тергелиг тракторларга үдүрүп чорудуп турар. Мал чемин бүдүрерин мынчаар организастааны ышла кижи бүрүзүнүң харыысалгазын болгаш ажылдың бүдүрүкчүлүүн көскүү-биле бедиткеп. Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының мал чеми белеткээр бригадазында ышдыг.

Ук бригадада машина-техника болгаш ажылчыннар четчир. Ында 1897 гектар хөй чылдыг, 1000 гектар чаңгыс чылдыг сиген шөлү, 600 гектар культурлуг олар быжыглаттынган. Бригада чылдың дөрт эргилдезинде аңаа ажылдаар: черни ажылдан кылыр, тарыыр, суттарар, чемиргидер, сигенни чайын ажаар, ийи катап кезер, кыжын хар тудар, техника септээр...

— Бригада механизастаттынган дөрт звенога чарылган. Бистиң звеновуста беш кижи бис. Сигенни кезер звено бо. Шуптувус сиген кезер машиналарлыг, тракторларлыг бис. Бистиң кескен сигенивисти өөн звено болуп, хопсунеп азы прессте, чүдүрүп чорудуп турар. Өске бир звено витаминниг сиген далганы кылыр сигенни өстүрүп турар — деп, бригада кежигүнү Никита Оюн ажылын сонуургады.

Мал чеми белеткээр тускай бригаданы бүдүн чыл дургузунда ажылдаар кылдыр турганзары, аңаа черни, техниканы болгаш кижилерни быжыглаары ажылды организастаарынга, күш-ажылдың чепсек-хеременлин база черип камныг болгаш долу ажыглаарынга улуг ажыктыг. Кан чыл мурнунда чашпан шыпкан турган ховунук дүжүткүр шол ацарганы, коллективтин быжыгын келгени базы-ла оон ачызы. Ол дугайын болгаш оон дуржулгазын политередиринин чугулазын Дуржулга станциязының директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы Владимир Назын-оол улуг кодурлүүшкүн-биле чугаалап турду. Шынап-ла ажыл-агый бүрүзү чаңгыс ыдыг бригадалыг болур болза, мал чеминиң белеткели дыка-ла экижинр өөрүк.

Мал чеми белеткээр механизастаттынган бригада бо чылы июнь 29-та сиген кезилдезинге кирген. 1400 тонна сиген сарааттаттынган, 101 тонна витаминниг сиген далганы кылдынган, сенаж салыры эгелеп турар. Бригада кежигүнү-пер мал чеминиң планын ажыр күүседиринге бүзүрелдиг.

«Коммунизмниң хереги» совхозтө база мал чеми белеткээр механизастаттынган бригада бар. Ыпчалза-даа ол Дуржулга станциязының-ны чедир сайзыраваан. Ол комсомолчу-аныяктарның механизастаттынган бригадазы болуп турар. Оон кежигүнүпери-даа, машина-техниказы-даа, кылыр ажылы-даа, ажылдаар черидаа чаңгыс аай эвес. Социалистиг чарыш безин чогаар дениелинге чедир организастаттынмаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс.

— Совхозташкан соонда ажыл төлевири болгаш нормазы биске билдинмес турду. Социалистиг чарыштыг негелдезин безин билдинмес. Бо бүгүнү совхозтуң экономизи ам чаа тайылбырлап берди — деп, бригадир Оюн Комбужан чугаалады. Шынап-ла бис келириви-ске бригада кежигүнүпериң партком секретары Оюн Караоол, СЭКП райкомунуң төлөөн Епзук Кан-оол олар хураалдаткан турлар. Экономистиң чугаазын база дыңналывыс: ямзы-бүрү пемелге төлевирлердээ, шаннал-мактал-даа хөй болду. Норма күүсеткени дээш, ажылдың шынары дээш, хуусааны кмызыраны дээш база немелге төлевирлер бар. Бо дугайын чүгле август үүнүн келгенде бригада кежигүнүпериңе дыңнадыр турары черле четпес. Бригадага социалистиг чарыштың түңнелин база чаңгыс-даа катап үндүрбөөн, мурнакчыларны илередип, шаннап-мактаваан.

Бригада август 2-ге чедир 338 тонна мал чеми белеткээн, а план — 2480 тонна. Өз-Арыгга, кыжын доштадлырып, чазын суг ап турган дүжүткүр черге келгеш, он беш хонук дургузунда 65 тонна сиген белеткээн. Бүрүн машина-техникалыг, хөй кижилиг бригаданың ортумаа-биле хүнде бүдүрген сигени беш тонна белин четпес азы кижи бүрүзүле 200 килограммдан эвээш сиген белеткеп турган.

Бригадада ажылды организастап турары сула дээрзи алдын. Бригада төвүнде хана солун, плакат түржүк, чаңгыс лозун-даа көзүлбес. Бригада төвүнде ширтек безин чок чаңгыс өг бар. Механизаторларның идик-хеви довурукта боражыы чыдар. Сигенчилериң (тракторларның безин) суурда чорун турарын хүчүн-не көрүп болур. Мындыг байдал ажылдың бүдүрүкчүлүүн чаызадып, мал чеминиң белеткелинге идиг бербейн турар. Ажыл-агайның удуртукчуларының дарый шыңгыы хемчег алыры негеттинин келген.

К. ЧООДУ.

Кызылдың тууйбу заводунуң коллективи Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш цехтер, бригадалар аразында чарышты калбартып, күжениишкинниг ажылдап турар. Бирги чартык чылда завод продукция бүдүрериниң планын 106,5 хуу, сайгарарының планын база ажыр күүсеткен.

Бо бүгү бүдүрүлгечи чедиишкиннерде заводтуң хоочуннарының киирген үлүг-хуузу улуг. Оларга Мария Николаева Кашляева, Раис Макарович Мендубаев болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Мария Николаевна коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы болгаш бодунуң бригадазын билдилиг удуртуп турар. Оларның бригадазы биз эзлчегде-ле 11 муң тууйбуну чыыр тургаш, 15 муң чедирип турар.

Ол-ла заводта 1 дугаар септалге участогунда «Хүндүлелдин Демдээ» орденниг болгаш В. И. Ленинниң 100 харлаанынга юбилейлиг медальдың эдилекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Р. Мендубаевке удурткан слесарьлар бригадазы ажыл-ишке быжыг соруктуун каргузуп, мурнакчыларның санынга кирген.

Бригаданың кежигүннери күш-ажылчы чедиишкиннерин ажыл шагы үзер чоруктар-биле эптеш чок демисежип, кылган ажылының шынарынче кичээнгейни угландырганындан чедип алганнар.

ЧУРУКТА: заводтуң мурнакчы ажылчыны Р. М. Мендубаев.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Улусчу тудугда

АВГУСТ — ШИИТПИРЛИГ АЙ

Чоокку хүннерде хөгжүмшин театрының тудуунда ажылдап турар бүгү тудугжуларның ниити хуралы болуп эрткен. Аңаа июльда хөгжүмшин театрының тудуунда кылынган ажылдарның болгаш тудуг эргелелериниң, керээлиг организацияларның бригадаларының аразында социалистиг чарыштың түңнелдери үндүрген. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Чимит-Доржу Байырович Ондар чыыр-ганнарга делгеренгей чүве чугаалаан. Хөгжүм-шин театрының тудуунда августшиитпирлиг ай. Бүгү чурт Улуг Октябрьның 60 чыл оюн демдеглеп турар онзагай чылда найысылалдың тудугжулары чаа хөгжүм-шин театрын ажыглаага кирер дээш күжениишкиниг ажылдап турар. Бо дээрге бистиң республиканың амыдыралында улуг болуушкун. Ол Тыва республиканың сайзыралынче Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагын салыышкынының хереченгизи болдур деп Чимит-Доржу Байырович демдеглээн. Театрның тудуунга херектиг нарын дериң-херекселдер, чугула тудуг материалдары алдынгылаан. Сентябрьның 1-ге чедир тудугмонтаж ажылдарын доозары дээш шалыпчы ажылдаарынче тулгужуларны кыйтырган.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың түңнелин «Тыва тудуг» тресте каттышкан тудуг комитединиң даргазы В. К. Куцин дыңнаткан. «Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадаларындан социалистиг чарышка бирги черни аныяк бригадир Василий Монгуштун дашчылар бригадазы алган. Тиилекчи бригадага шилчиир вымпелди болгаш ортектиг белекти тывыскан. № 48 тудуг эргелелиниң Екатерина Бизяеваның штукатурлар бригадазы чарыштың мурнуку олуруунда үнген. «Сибирьтехмонтажтың» Михаил Пучковка удурткан монтажниктер бригадазы планныг онаалдарын ажыр күүседи. Бригадага шилчиир вымпелди тывысыышаан, дыштанылга бажыныңче путёвка-биле шаннаан.

Хөгжүм-шин театрының тудуунда шылгараан бөлүк мурнакчыларга «Кызыл тудуг» эргелелиниң каннакчы Н. Четвиевти, дашчы Б. Шактар-оолду, каннакчы С. Салчакты, № 48 тудуг эргелелиниң малар Ирина Өпей-оолду, штукатурлар В. Есепчукту, А. Монгуштуу, «Техмонтажтың» слесарь-монтажниктер В. Бахматаевти, В. Крестининни ортектиг белектер-биле шаннаан.

Хуралга санал берген бригадирлер В. Монгуш, С. Белоусов августа оларның бригадалары планныг онаалдарын ажыр күүседи дээш бүгү күштү салып ажылдаарын бүзүреткеннер.

№ 48 тудуг эргелелиниң августа кылыры кол ажылдарны доозары мынчаар планнаттынган: көрүкчүлер залының шеверлел ажылдарын чоокку 2—3 хүнүвер дургузунда доозар; ийиги каатка шил-пакеттерни тургузары, ол-ла каттың иштики дээвирин, фойеезинде ажылдарны август 22-ге чедир, амыдырал хаадырылга ороолдернээ соолгу ажылдарны август 11-де, театрның фасадтарында шеверлел ажылдарын август 10-га чедир, ийиги каттың шалазын паркет-биле шыварын августың үшкү декадазында доозарын көрүп турар бис деп, ол эргелелдиң начальники Б. И. Алехин чугаалаан.

Сентябрьның 1-ге чедир хөгжүм-шин театрының тудуунда тудуг-монтаж ажылдарын доозары көрдүнген. Ол соруланы күүседирге дээш хөгжүм-шин театрының тудуунда ажылдап турар бригадалар шиитпирлиг айда күжениишкиниг ажылдаары негеттинин турар.

Н. ООРЖАК.

Школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннарының бүгү-эвилел слёдунуң киржикчилеринге

Эргим аныяк өөнүктер!

Улуг Октябрьның 60 чылы оюнга бүгү улустуң белеткели бистиң чуртувуста калбарып турар бо магалыг күннерде болдунуң бүгү-эвилел слёдунда чыглып келген школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннарының төлөлекчилери силерге изиг болгаш чуректиг ханызындан байырны чедирип тур мен.

Төрөөн чуртунуң юбилейин чалыы салгал эки болгаш тулган өреңилгеан-биле, идепкейлиг хөй-ниити ажылы-биле, удаа ажыл-агыйынга шылаар шаа-биле киржири-биле уткуп турары бистерни, коммунистерни, бүгү совет кижилерни өөртүп турар. «Мээң күш-ажылым мээң республикамны күш-ажылынга немере болур» деп силерниң шимчээшкиннериңиң лозунгу СЭКП-ниң XXV съездиниң төлевилээни онгу беш чылдың планнарын күүседиринге хуула салыышкынын киирер дээн школачыларның ханы патриоттуг чүткүлүн тодаргай илергейлеп турар.

Күш-ажылчы каттыжыышкыннар болза, миллион-миллион оолдар, кыстарга идеялыг, ажы-чан болгаш магбот дадыгыышкынын школазы болуп, ажылчын ангының база колхозчу тараачыннарының хүреәлениңе турар, коммунистиг тургузуушкунуң шиитпирлиг участоктарынга барып ажылдаар чүткүлдү оларга чаңгыстырып турар. Күш-ажылчы каттыжыышкыннар өөредилгениң чорудулгаында алган билиглерни база мергежилдерни силерниң херек кырынга ажыглаарынарга, кайы-бир мергежилдиң талазы-биле ажыдың практиктиг дурикулгазын чедип алырынга, боттарыкарның амыдыралчы оруунарны тодаргайлаарынга дузалап турар.

Төрөөн чуртунуң чаагай чоруунга эрес-шудургу күш-ажылды совет кижилер бодунуң амыдыралының утказы кылдыр көрүп, хууда аас-кежиниң оон чедип ап турар. ССРӨ-ниң хамаатылары салымчаанының, эртем-биле өөгаар база ниитилелдиң херегледдерин барымдаалап мергежил шилип алыр эргелиг деп чаа Конституция төлевилелинде онзалап демдеглээн. Күш-ажылчы каттыжыышкыннарга силерниң ажылынар, оргумак школаларның доозукчуларының патриоттуг эгелээшкиннери болза, өзүп орар салгал ниитилелдиң эрге-ажыктарыбиле чурттап, ажылчыннар болгаш тараачыннар-биле хады күш-ажылга коммунизмниң медерелдиг база идепкейлиг тургузукчулары болуп өзер дээн ленинчи чагыгы ыдыктыы-биле күүседи турарының бүзүрелдиг хереченгели-дир.

Уругларны болгаш аныяктарны кижизидери, өзүп орар салгакчыларны амыдыралга база күш-ажылга белеткээри Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң, профэвилелдериниң, комсомолдуң, ажылчы чоннарының бүдүрүлге коллективтериниң доктаамал сагыш салыр үүлү болуп турар. Силерниң башкыларының, дагдынгычыларының, эң дээре ажылчыннарның болгаш колхозчуларының, улус ажыл-агыйының специалистериниң, эртемденнериниң, боттарының амыдыралчы база практиктиг дуржулгазын, хамааты хүлээлгезин бедин-биле медереп билири-биле силерге дамчыдып берип турар бүгү-ле кижилериниң чаагай күш-ажылы эн-не бедин-биле үнелеттирип турар.

Эргим өөнүктер! Коммунизм дээш совет улустуң күш-ажылчы будурүүшкүннериниң эстафетазын силер, аныяктар, хүлээп алыр силер. Бистиң Совет Төрөөн чуртувуска ынак болуңар, оон күчү-шыдалының болгаш чечектелишкининиң дугайында сагыш салыңар. Күш-ажылга ынак болуңар база оңу хүндүленер, ынак ажылхерээнерни эң эң күүседириңер, даартагы хүнүү бүгүн турганы-ны турар дээрзин тодаргай медереп билбиваан, ниитилелге ажым чедирериң аныңаңардан ораалдажыңар. Улуг Октябрьның хереәнин төлептиг салгакчылары база уламчылакчылары болуңар, улуг Ленинниң үүгүн амыдыралга алдарлыыбиле тудуңар.

Л. БРЕЖНЕВ.

Школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннарының слёду Москвада ажыттынган

Чурттуң комсомолчу чыл демдеглелинге чаа чайыналчак арын бижиттинген: школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннарының Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга тураскааткан бүгү-эвилел слёду август 4-те Москвада байырладдыы-биле ажыттынган.

Эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның ленинчи Политбюрозунуң составы слёттуң киржикчилери бүгү-эвилел слёдунуң хүндүлүг президиумунга чаңгыс эш-сеткил-биле соңгаан.

Слёттуң киржикчилериңе СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРӨ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң байыр чедиргеп бижинин ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов номчаан. Өзүп олурар салгакчылар дугайында могаг-шылаг чок ада сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партиянга, Совет чазакка, Леонид Ильичиниң бодунга чадыларның төлөлекчилери дицмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле чуректиң ханызындан оорун четтирген.

Күш-ажылчы кижизидилге аныяктарның профессионал ориентациязының үндезини болуп турар деп, ССРӨ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев слётка чүве чугаалаан, демдеглээн. Школаның ажылчын коллективтер-биле харылаазазы быжыккан, ниитилелдиң ажыктыг күш-ажылынга үстүү классчыларның киржилгези калбарган. Школачыларның күш-ажылчы каттыжыышкыннары чок ыдыг край, область ам чок. Олар кызыл-таңды болгаш көк-тарааны өстүрүп, тракторларны, автомобильдерни башкарып турар. Үн миллион ажыг школачыны каттыштырып турар дөртен муң ажыг ыдыг коллективтер бистиң чуртувуста сапаттынып турар.

Күш-ажылчы школачы каттыжыышкыннарның төлөлекчилери индирге баргаш, боттарының чедиишкиннериниң дугайын чугаалап, дуржулгазын солчуп турган.

Күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөрүңге урууларны кижизидериңе, келир үеде мергежилин оларның шилип алырынга күш-ажылчы коллективтериниң ужур-дузазының дугайын партияның Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Ковотов болгаш ВЦСПС-тиң секретары Л. А. Землянникова слётка чугаалаан.

Чадыларның күш-ажылчы чедиишкиннериниң рапортун слёттуң киржикчилери СЭКП Төп Комитединче чоруткан.

Хөй миллион кижилиг аныяк гвардияның төлөлекчилери онгу беш чылда фермаларга, школа десничестволарынга база аныяк механизаторларның бригадаларынга, үлетшүр бүдүрүлгелериңе өөренип алган бүгү чүүлдерин слёттуң хүннеринде пайысылалдың база Москва областың бүдүрүлгелериңе болгаш ажыл-агыйларынга болур-ямзы-бүрү конкурстарга коргүзер.

Чурттуң ат-сураглыг кижилери-биле кады Кремльге чурукка тырттырганы слёттуң киржикчилериңе тураскаалдыг болуушкун болган.

* * *

Ол-ла хүн слёттуң киржикчилери В. И. Ленинниң мавзолейиңе барып чораан болгаш аңаа венок салган. Кремль ханазының чанында билдинмес солдаттың хөөрүңе барган болгаш аңаа венок салган. Фашизмден улус-тарны хостаары дээш, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге амы-тыынын берген совет дайынчыларның тураскаалын олар өзулаан.

«В. И. Ленинниң Кремльде кабинеди болгаш квартиразы» деп музейге аалчылар база барган.

Делегация Моссоветке чораан. Моссоветтиң күүскомунун даргазы В. Ф. Промыслов аалчыларны хоорай ажыл-агыйы-биле, ССРӨ-ниң найысылалы — Москваның хөгжүдезиниң планнары болгаш перспективалары-биле таныштырган.

ВСР-ниң Национал хуралының делегациязы найысылал областының «Московскиг» совхоз-комбинадының коллективи эргим аалчылар кыдыр хүлээп алган.

Чуртта эң улуг чылыткы ажыл-агыйы бар болуп турар ук совхозту аалчылар улуг сонуургал-биле көрген.

Силерниң көдээ ажыл-агыйларның хөгжүп турар оруу Вьетнамга мырыңай таныжырдыр. Ынчангаш силерниң чедиишкиннерикерге, бүдүрүлгеңи силериң организастап турарыңарны хаңы сонуургал-биле таныжып көрүп тур бис. Көдээ ажыл-агыйны организастаарынга силериң ышкаш база-ла ыдыг орук-биле чорудуп орар бис деп, Чыонг Тинь медеглээн.

Ажыл-ишчилериң амыдыралын экижидериңе силериң хей кичээнгейни салып турарыңар бисти өөртүп турар. Оны силерден өөренир, ажылчыларның амыдыралын канчаар экижидериңе өөренир ужуртуг бис деп, ол чугаалаан.

Чылыг хүндүлээчел чорук дээш Чыонг Тинь өөрүп четтирген болгаш СЭКП-ниң XXV съездиниң салган сорулгаларын күүседиринде чаа-чаа чедиишкиннерни совхозтуң ажыл-ишчилериңе күүзеп.

(СЭТА).

Найырал, эп-сеткил каттыштырылгазы

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал хуралының делегациязы ССРӨ-ниң Дээди Совединиң чалаалы-биле албанның чаңгыдыг аян-чоруун кылып, Совет Эвилелинде дөрт хонуп турар. Чер-ле болганга совет кижилер вьетнам өөнүктерни чуректиң ханызындан, ака-дукмалыышкы өзү-биле хүлээп ап, Советтер чуртунуң дузаламчызы-биле болгаш доктаамал деткимчезиннде бодунуң хамаарышпас чоруун камгалап алган болгаш социализмни тургузуп турар маадырлыг вьетнам улуска найыралдың база интернационализмниң шын сеткилдиг медерелин илергейлеп турар.

Августуң 4-те вьетнам аалчылар ССРӨ-ниң Дээди Совединге барып чораан. ССРӨ-ниң Дээди Совединиң Националлар Совединиң даргазы В. Н. Рубен вьетнам парламентарийлерге чылыг болгаш чуректиң ханызындан байыр чедирген. Улуг Октябрьның 60 чыл оюн совет улустуң уткуп турары канчаар-даа аажок улуг кодурлүүшкүнүн дугайын, тайбын болгаш делегейниң чавырлыышкыны дээш демиселге совет парламентарийлериниң күжениишкиннериниң дугайын ол чугаалаан.

Делегациянның кежигүннериниң, Вьетнамның Коммунистиг партиязының, бүгү вьетнам улустуң өмүнээзинден Чыонг Тинь дайынчы деткимчези, ака-дукма эп-сеткил каттыштырылгазы дээш совет улуска, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРӨ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке изиг байыр чедириишкинин болгаш чуректиң ханызындан өөрүп четтирилишкинин дамчыткан.

Магадыг үеде — бүгү совет улус Улуг Октябрьның 60 чыл оюн байырладды-биле демдеглээриңе белеткеп, амыдыралдың бүгү-ле талаларынга совет улустуң канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерин быжыглаан ССРӨ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин улут сорук кириишкин-биле база кодурлүүшкүн-биле чуаалажын көрүп турарының хүннеринде Совет Эвилелинде чоруп турарынга ханызы-биле сеткил ханчаның делегациязының баштыны онзалап демдеглээн.

Силер баштайгы социалистиг ниитилелди тургускан, өске улустарга орукту ажыткан силер. Ам силер сайзыраңгай социалистиг ниитилелде коммунистиг ниитилелче бүзүрелдиг бар чоруур-дур силер. Силериң дуржулгаларны өөренирин улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар бис. Бодувустуң чуртувуска социалистиг ниитилелди дүрген тургузар дээш, силериң дуржулгаларны ажыглап турар бис. Бистиң тиилелгевис бүрүзү Совет Эвилелинин чедиишкиннери-биле чарылбас холбашкан деп, ол медеглээн.

Беседага ССРӨ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРӨ-ниң Дээди Совединиң депутаттары Л. Н. Толкунов, Е. А. Щекутева, а ол ышкаш ВСР-ниң ССРӨ-де элчини Нгуен Хыу Кхвеу киришиеп.

Ол-ла хүн делегация В. И. Ленинниң мавзолейиңе чораан болгаш аңаа венок салган. Делегей пролетариядының баштыңызының, делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизиниң тураскаалын вьетнам эштер минута ыштинде ыыт чок турун өлүлаан.

Оон соонда делегация Кремльдиң ханазының чанында билдинмес солдаттың хөөрүңе барган болгаш аңаа венок салган. Фашизмден улустарны хостаары дээш, бүгү делегейге тайбың дээш демиселге амы-тыынын берген совет дайынчыларның тураскаалын олар өзулаан.

«В. И. Ленинниң Кремльде кабинеди болгаш квартиразы» деп музейге аалчылар база барган.

Делегация Моссоветке чораан. Моссоветтиң күүскомунун даргазы В. Ф. Промыслов аалчыларны хоорай ажыл-агыйы-биле, ССРӨ-ниң найысылалы — Москваның хөгжүдезиниң планнары болгаш перспективалары-биле таныштырган.

ВСР-ниң Национал хуралының делегациязы найысылал областының «Московскиг» совхоз-комбинадының коллективи эргим аалчылар кыдыр хүлээп алган.

Чуртта эң улуг чылыткы ажыл-агыйы бар болуп турар ук совхозту аалчылар улуг сонуургал-биле көрген.

Силериң көдээ ажыл-агыйларның хөгжүп турар оруу Вьетнамга мырыңай таныжырдыр. Ынчангаш силериң чедиишкиннерикерге, бүдүрүлгеңи силериң организастап турарыңарны хаңы сонуургал-биле таныжып көрүп тур бис. Көдээ ажыл-агыйны организастаарынга силериң ышкаш база-ла ыдыг орук-биле чорудуп орар бис деп, Чыонг Тинь медеглээн.

Ажыл-ишчилериң амыдыралын экижидериңе силериң хей кичээнгейни салып турарыңар бисти өөртүп турар. Оны силерден өөренир, ажылчыларның амыдыралын канчаар экижидериңе өөренир ужуртуг бис деп, ол чугаалаан.

Чылыг хүндүлээчел чорук дээш Чыонг Тинь өөрүп четтирген болгаш СЭКП-ниң XXV съездиниң салган сорулгаларын күүседиринде чаа-чаа чедиишкиннерни совхозтуң ажыл-ишчилериңе күүзеп.

(СЭТА).

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ *толевилелди чугаалажып тур бис*

ДЫШТАНЫР ЭРГЕ

Чылдың бир онзагай үеви — чай. Чай колдуунда-ла чоннун шөлөөлеп, дыштанып алырының үеви. Бистің чурттун ажылчы чону шөлөөнинде ажыктыг дыштанып, кадыкшылын бызыктырып ап турарлар.

Бистің республикада боду бүткен арнаан болган оске-даа ажыктыг черлер чоннун кадыын бызыктырып алырынга дыка таарымчалыг. Оларның бирөзүнге найысылал Кызылдан ырак эвесте Дус-Хөлду хамаарыштырып болур. Маңаа чайгы үеде чүе-чүе кижилер кадыын бызыктырып алгаш, чорун турарлар.

Дус-Хөлдүң кыдыы-коокка чедир-ле өөн, куруг турган болза, ам ында Кызыл хоорайның болган районнарның албан организация, үлетпүр будурулге черлери хөл кыдында чараш, сиилиг дыштанылга бажынарын тудуп, ажыглалга киргилөөн. Түсүүс коллективтерин ажылдакчылары шөлөөзинин үеинде ол бажынларга дыштанып турарлар.

Тыва республиканың баштаар чери ындыг дыштанылга бажынын ажыглалга киргеде-ле өлүп каш чылдар эрткен. Ол бажынга дыштанып күзелдиг кижилерниң саны чыл келген тудум өзүп турар. Ылангыя бо чылдың бирги еезонунда аңаа 50 кижи дыштанып, кадыын бызыктырган.

Чаа Конституцияның 41 үүлүнде ССРЭ-нин хамаатылары дыштанып эргелиг деп бижээн. Ол эргени ёзугаар оон ынай ында бижээнин:

Чыл бүрү төлевирлиг шөлөөлерни, неделя санында дыштанылга хүннерин тыпсыры-биле, а ол ышкаш культура-чырыдышкын болгаш кадыкшылга албан черлерин, маседалыг спортту, күш-культураны болгаш туризмни хөгжүдери-биле, чурттан турар черинин дайы-биле дыштанырынга таарымчалыг аргаларны болгаш хостуг үе-шактыг чөп ажыглаарынын өске-даа байдалдарын тургузары-биле хандыртынар. Бо дээрге, чаа Конституцияның төлевилелинде совет хамаатызы кижинин бүрүн эргелериниң бирөзү — дыштанып эргезинин улам тода бадыткаттынганы-дыр. Аңаа кижи бүрүзүнүн сеткилинин ханызындан өөрүп четтиргенин илередири чөптүг.

К. САТ.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНДҮВҮС

«Тыва кобальт» комбинаттың чуртталга-коммунал ажылгый кылдызының коллективи ССРЭ-нин чаа Конституциязының төлевилелин ханы сонуургал-биле номчуп таныжып, коллективтиң ниити хуралынга сайгарын чугаалашкан.

Конституцияның төлевилелин ниитиан-биле үүлдүгзүнүп деткиштаан, ында кирген немелдерни танышкаш, сеткил ханышкын-биле хүлөөп алдыыс. Төлевилелдиң 95-ки үүлүнде эвилелдешкен республикалардан сонгудар депутаттарының саны көвүдөөнин база эрге-чагырганын дээди органнарже 18 хар четкен ССРЭ хамаатылары сонгудар эргелиг деп айтканын улуг сонуургал-биле деткип тур бис. Чүге дээрге бистин аныяктарывыста ындыг бүзүелди шынзыдып болур, ажылдыкке быжыг тура-соруктуг кижилер хөй болгай.

Июльдуң төнчүзүнде комбинаттың партия хуралынга ССРЭ-нин чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып көрген болгаш ниитизи-биле «Тыва кобальт» комбинаттың ажыл-ажылчыларының ортузунда төлевилелди чугаалажыры идепкейлиг чорун турарын демдеглөөн.

Комбинатта «ССРЭ-нин чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып тур бис» деп тускай булуңну тургускан. Ында төлевилелге хамаарышкан айтыышкылар, харыылар, солунналарга парлаттынган чамдык үүлдерни аскылаан.

Д. ОНДАР.

Хову-Аксы суур.

ЧОННУҢ БЕДЫК ИДЕПКЕЙИ-БИЛЕ

Чурттун өске бүгү черлериндө ышкаш, Бай-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин ханы сонуургал-биле таныжып, ол тоогүлүг улуг документиниң улуг үүлдүгүзүнүшкүн-биле хүлөөп ап турар. Чурттун Үндезин Хоойлузунун төлевилелин чугаалажып көөрү ажылчы чоннарны чаа-чаа күш-ажылчы херектерже сорук киргеп, олар бедиткен хүлөөлгелерни ап турар.

Чижээ, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи чартык чылда күрүнеге сүт садар планын 133,6 хуу күүсеткен. Боттарының аргаларын санап көргеш, ук коллектив үшкү кварталдың планын сентябрь бирде, а чылдын Улуг Октябрьниң 60 чылының юбилейинде күүседирип хүлөөнгеннер.

«Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың бирги чартынында күрүнеге өөт садар планын 112,5 хуу, дүк садарын 165 хуу күүсеткен. Ынчангаш бо совхоз ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыштын тиилекчизи болгаш СЭКП райкомунун болгаш райкүүскомунун шилчилер. Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол ажыл-агыйда Туралыгың хойму бригадазының малчынары өг-буле бүрүзү 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткээрин, ниизи-бүрү аргаларны ажыглап тургаш 5 кг дуктуг немей садарын хүлөөнген. Бо дег өске-даа ындыг эки эгелөөшкиннерниң дугайын чугаалап болур.

Чурттун Үндезин Хоойлузунун төлевилелинин өдүрүг бүрүзүн чонга хандыр таныштырар, ону бүгү чоннун чугаалажып көөрүн организастыг бедик деннелге эрттирер дээш районнуң партия организациклары күженнишкиннег улуг ажылды чорудун турар. Маңаа холбаштыр агитаторларның, политинформаторларның, лекторларның болгаш пропагандистерниң ажылын улам күштелдирген. Бо чугула ажыл-хөрекке бүгү партийжи актив, ажыл-агыйжы удуртукчулар бүрүн хаара туттунган. Чаа төлевилелди чугаалажып көөрү бүгү черлерде план ёзугаар чоруттунуп турар.

Бо чылдың июльдун сөөлгү он хонуунга чедир чурттун Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажып көөрүнге холбашкан партия организацияларының болгаш ажылчы чоннарның хуралдары 92 черге эрткеп. Аңаа 6000 ажыг кижи киришкеп. Ажылчы чон Конституцияның төлевилелин бүрүн долузу-биле чүүлдүгүнмүшаал, ол улуг документиниң чогаадып кылыры-биле чоруткан ажок улуг шыдамыккай ажылды дээш партияга, оон лениичи Төп Комитедиге, СЭКП ТК-ның Чингипе секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советинин Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневке өөрүп четтиришкиннің сестерин чүрүктүн ханызындан чугаалап турар.

Чамдык партия организациялары бо чугула ажылды онза бедик харыысалга-биле көрүп, маңаа удуртур ажылдакчыларны, партийжи активти бүрүн киришкирип, аңаа холбаштыр культура албан черлериниң ажылын дыка идепкейжиткеп. «Мурнакчы» совхозунуң партиому (секретары С. Комбу), районнуң чоннун амыдырал хандырылга комбинадында, тудут-септелге участогунда болгаш № 741 КМК-ның тудуг участогунда партия организациялары ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып көөрүн боттарынга хамаарышкан күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге бедик деннелдиг эрттирип турар.

Чижээ, «Мурнакчы» совхозтуң төвүнге, бригадаларынга, фермаларынга 14 кезек черге эрткилөөн ындыг хуралдарга 350 ажыг кижи киржип, оларның хөй-хөйү санал-оналын берип, чурттун Үндезин Хоойлузунун төлевилелин изии-биле чүүлдүгүзүнгеннер.

Чаа Конституцияның төлевилелин чугаалажып көөрүнүн хуралдарынга ажыл-ишчилер оон чамдык чүүлдериниге немелдерни киирерин база санаалдап турар. Чижээ, «Бай-Тал» совхозта сарлык кадарчызы Иргит Даржаа Конституция төлевилелинин уруглар кижизидилгезинге холбаштыр чугаалап турар 66 үүлүнүн... «төлептиг кежигүннери ындыр өстүрер хүлөөлгелиг» деп сестерниң соонга «Уруглар кижизидилгезинге ада-ие бүрүн бедик харыысалгалыг болур» деп немелдени киирерин санаалдаан.

Тээли кодээ Советтин күүскомунун даргазы Ондар Чедер-оол чурттун Үндезин Хоойлузунун 169 үүлүнде Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинин Күрүне тугунун дугайында чугаалап турар үүлүнге холбаштыр санал киргеп. Ол мынча дээн: «Күрүне тугунга «Тайбың» деп сөстү бижип киирзе чогуур, чүге дээрге бистиң чурттувуе делегейге тайбыны быжыглаары дээш демиселдиң чөлөгиниги болганда, ол оон символу болур ужурлуг».

«Мурнакчы» совхозта тудугжу Хертек Сайын-оол төлевилелдин 65 үүлүнге: «корум-чурум үрээр кижилерге хамаарыштыр оларның ажылдан турар коллективтери база бүрүн харыысалгалыг болур» деп домакты немээрин санаалдап турар.

Чурттун Үндезин Хоойлузунун төлевилелин чугаалажып көөрүн турар хуралдар чоннун бедик идепкейи-биле эртип, оларның чамдыктары Конституция төлевилелинге холбаштыр үстүнде көргускенивис дег өске-даа санаалдарны киирип турар.

Төөгүлүг улуг документ — ССРЭ Конституциязының төлевилелин бүгү чон чугаалажып көрүп турары-биле кады ону кижи бүрүзүнге чедир улам-на хандыр тайылбырлап, пропагандаар дээш амгы үеде партия организациялары барыкла районнуң ажыл-агый, будурулге, албан организация бүрүзүнде 59 белүктү тургускан. Ындыг бөлүктер мал чеми белеткээр заводларда, бригадаларда база тургустунгулаан. Бедик бүрүзүнде пропагандистерни, «Билиг» шитилелиниң лекторларын быжыглаан. Чурттун Үндезин Хоойлузунун одуруг бүрүзүн хамааты бүгүдеги ылаң билген турарын дээш быжыглаан коллективтериниң ажыл-ишчилериге олар ол документини өөредип, дээштиг пропаганданы калбартып турар.

Районнуң партия организациялары Конституция төлевилелин бүгү чоннун чугаалажып көөрүн база ону хандыр пропагандаларын ол документ нарлаттынган хүнден эгелөөшле бодунуң эң чугула сорулгазы кылдыр салып келген болгаш салып-даа турар. Олар СЭКП-ниң XXV съездинин шиитирлерин, онгу беш чылдың ийиги чылының планын чедиишкиннег боттандырарынче, Улуг Октябрьниң 60 чылын төлептиг уткуурунче ажыл-ишчилерниң күүнүн мобилизаставышаан, а ол чугула ажылды моон сонгар-даа бедик организастыг байдалга чорудар дээш эргежок чугула бүгү хемчеглерни алыр.

Б. БАРБА,

СЭКП райкомунуң инструктору.

ШТАБТАН МЕДЭЭ

«Х Улуг-хурал» совхоз бо чылын 2,6 муң тонна хире сигген, 150 тонна будук-бүрү белеткээр. Ол сорулганы күүседирин харыылаар, ажылдың түңнелин үндүрер, чем белеткелин уштап-башкарар тускай штабты мында тургускан. Штабтың чеди кежигүнү албан организацияларны, бригадаларны хуваажып алган белгаш июль 25-тен август 25-ке чедир шалыпчы айны чарлааш, тодаргай планнарны коллектив бүрүзүнге берген.

Оок-биле кады суурда өрөге бүрүзүнге бир тонна сигенни ыылдырары көрүнген, күүсеткен улуска өртөөн төлөп бээр.

Сигенчилер аразында чарышты организастааш, оок түңнелдерин 5 хонуктап үндуруп турар. Тиилекчилерге тыпсыры-биле өлөөн улуг хемчеңдиг шаңнадарны тургускан. Сөөлгү беш хонуктың даалгазын 140 хуу күүсеткеш, Баян-Кол кодээ Советиниң болгаш совхозтуң контора коллективтери шаңнатканнар. Сиген болгаш будук-бүрү белеткелинге школачылар өөрөш өвес үлүг-хуузун киирип турарлар: Биче-оол Баян, Эдик Чымба, Павел Монгуш, Марина Шоюнгар оларның кызымаа ажылын демдеглеп, штаб өртектиг белектерни оларга тывыскан.

Ынчалза-даа баштайгы беш хонуктың түңнели дүвүренчиг болган. Кол күш — механизасстаан үш бригада, малчын бригадалар сиген белеткеликче кирбээн. Харын-на оок уржуунда мал чеми белеткелиниң беш хонун даалгазы күүсеттинмээн. Буруулуг кижилерни штаб хуралынга тургузуп, шыңгыы сагындырыгны берген.

Н. ШАРАП.

Кызыл район.

КЫЗЫМАК КИЖИ

Носумаа Чончу школачы чылдарында-ла садыг ажылын сонуургап, садыгжы болуруп күзеп чораан. Ол Эраин ортумак школаын доскаш, Кызылдың садыг училищезинге өөренип киргеп. Училищени ол 1970 чылда чедиишкиниг доскаш, Нарын суурга кээп ажылдап эгелөөн. Ол баштай Нарын ортумак школазының буфединге садыгжылап киргеп. Аныяк садыгжы кыстың күш-ажылчы базымы шак мынчаар эгелөөн.

Чылдар эрткен тудум, садыгжының ажылының чажыдын тып, аңаа чоорту мергежип, ак сеткилдиг ажылы-биле чангыс чер чурттуларының хүндүткелин ол чаалап алган. Соңгу үш чылдарда Н. Чончу Нарын суурнуң азыр-чем магазининге ажылдап турган. Ол ам бо хүннерде автолавкада садыгжылап турар. Бо үеник иштинде ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип, садыг алыкчыларның бараанга негелде-хереглелин долузу-биле хандырар дээш кызымак ажылдап келген.

Ырак-узак кодаанларда малчынларны хүн бүрүнүн чугула бараанары-биле доктаамал хандырары чугула. Ынчангаш Н. Чончу график ёзугаар малчынларга чедип, оларның чагының барымдаалап, бараанларны чедирип турар. Н. Чончу бо чылдың алды айларының планныг онаалдазын база чедиишкиниг күүсеткен. Алды айларын бараан саарылгазының планын ол 110 хуу күүседип, мурнакчы садыгжыларның олурушче киргеп. Кылган хөрөнге ак сеткилдиг, мурнакчы садыгжының кызымак ажылын чаңгыс чер чурттулары үнелеп, аңаа улуг идегелди көргүзүп, ону район Советинин депутадынга кыш удаа улаштыр сонгуп келген.

Депутат хүлөөлгезин ол базала ак сеткилдиг күүседип турар.

Н. К. Чончу Улуг Октябрьниң 60 чылын күш-ажылчы чедиишкиниг уткуурга сорулга-биле садыгжылар арасында чарлаттынган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бодунга алган хүлөөлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Рейпо коллективинде чаа Конституций төлевилелин чугаалажып-турар үеникте мурнакчы садыгжы саная бергеш, планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир талазы-биле ийиги чартын чыларда моон-даа артык күженнишкиниг ажылдарын эдээн.

О. ЧЫВЫРАЛ.

Эраин район.

Депутаттың БУЛУҢУ

ЧАГЫГЛАР КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

Мөнгүн-Тайга районда «Мөгөн-Бүреи совхозтуң малчыны Комбу Иргит мурнакчы малчынарның бирөзү. Ажылышке тура-соруктуг, биче сеткилдиг малчынны суурнуң улуг, биче чурттанчы чону хүндүлөөр. Ынчангаш чаңгыс чер чурттуглары аңаа бүзүреп, ону кодээ Советтин депутадынга ам үш чыл улаштыр сонгаан. К. Иргит депутат хүлөөлгезин база ак сеткилдиг күүседип, чоннун бо идегелиге төлептиг болуп турар.

Сонгукчуларының депутатка киирер негелде-хомудалдары, чагыглары-ла хөй. Оларны ой-шаанда күүседири чугула. Ынчангаш депутат сонгукчуларын боттары-биле быжыг харылааны тудуп, бар аргаларны эжыглап турган, чагыларның күүселдезин чедип ап турар. Депутатка сонгуттурган үеинден эгелөөш, сонгукчуларның киргеп чагыларының күүселдезин чедип алыры-биле ол кызымак ажылдап келген. Ынчангаш чагыглар шупту чогуур үеинде күүсеттинип турар. Мөгөн-Бүреи хемниң иштин өрү малчынларның көжерине, ынай-бөөр аргыжарынга эптиг транспорт чоруп болгу дег орукту кылып алыры-биле чагыг киргеп. Депутат ол айтырыгны көдөө Советтин сессияларынга көдүрүп, удуртукчулардан деткимчени алгаш, ол айтырыгны амыдырал-га боттандырары-биле оок күүселдезинче киргеп. К. Иргиттин удуртулгазы-биле округтун сонгукчулары орукту кылып киришкеп. «Демниг саскан төве тудуп чиир» деп үлегер домак бар-ла болгай. Демниг күш-биле орукту аштарыглааш, транспорт саат чок аргыжып турар орукту кылган. Ол ышкаш Чолдак-Бут, Хоолааш деп черлерге сонгукчуларының киржилгези-биле ийи чазагны тутканы. Депутаттың дээштиг ажыл-чорудулгазының түңнелинде округтунуң ажыл-ишчилериниң киргеги оон-даа өске чагыглар чогуур үеинде эки шынарлыг күүсеттинген.

Чаңгыс чер чурттуглары ону бо чылын көдөө Советтин депутадынга база катап сонгуп, улуг идегелди көргүскен. Бо хүннерде депутат сонгукчуларының берген чагыгларын, аңаа тургускан негелде-хомудалдарын чедиишкиниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Ол бодунун округунга идепкейлиг ажыл-чорудулгалыг болуп, сонгукчулары-биле быжыг харылааны тудуп, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Депутат бодунун ажыл-ижи-биле ылаңгыя аныяктарга үлегерлиг. Ол депутат хүлөөлгезин идепкейлиг күүсеттиишкен, ак сеткилдиг ажылдап, ажыл-хөрөнге база бөгай эвес өөргүзүглерни чедип алган. Ынчангаш ону кады ажылдап турар өөрү, округтун сонгукчулары хүндүлөөр.

Чурукта: депутат К. Иргит.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

«Депутаттар болза улус депутаттарының Советтеринде чоннуң бүрүн эргелиг төлөөлекчилери болур...

Депутат бодунун ажыл-чорудулгазынга ниити күрүнеиң эрге-ажыктарын удуртулга болдуруп, сонгулда округунуң чонунуң негелделерин барымдаалап көөр, сонгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарын чедип алыр».

(ССРЭ Конституциязының төлевилелинин 101 үүлүнден).

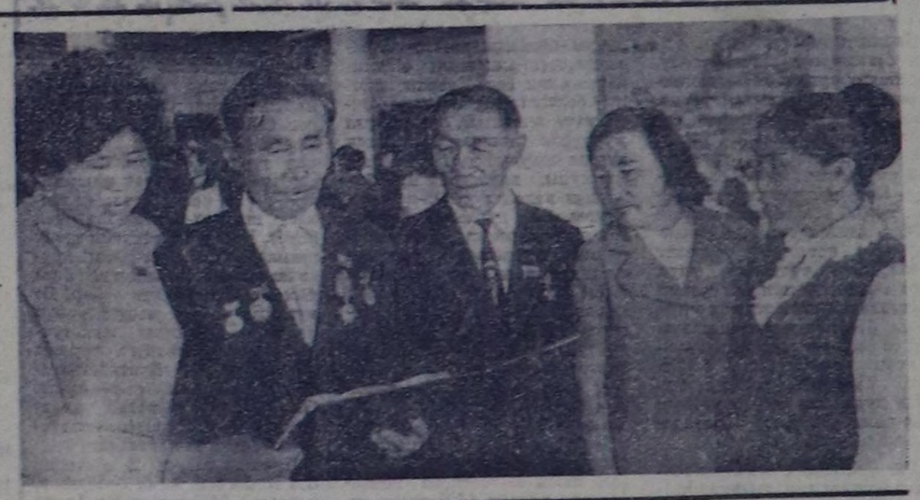

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин Тыва АССР-ниң чер-чер Советтериниң бо чылдың июнь 19-та сонгуткан чыжыгының бирги сессияларынга бедик көдүрүүшкүн-биле чугаалашкан. Аңаа депутаттар эн идепкейлиг киржип, төлевилелди таныжып, ону тайылбырлаарын база чугаалажып көөрүн организастаар талазы-биле тодаргай санаалдарын киргеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин бешки сессиязынга төлевилелди чугаалажып турда, ол дугайында чугаа үүгле хуралдаар далга эвес, харын чапсар үеинде-даа үргүлчүлеп турган.

ЧУРУКТА: бөлүк депутаттар чапсар үеинде сүмележип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДЕПУТАТТЫҢ ОТЧЁДУ

сүме

Депутаттарның эрге-хүлөөлгелериниң дугайында Хоойлуда Дээди Советтериниң депутаттары сонгукчулар мурнунга чылда бирден эвээш эвес, чер-чер Советтериниң депутаттары чылда ийиден эвээш эвес отчёттарын бээрин көрүп турар.

Депутат бүрүзү ону сонгаан округунун сонгукчуларынга отчёттуг үениң иштинде ол эрге-чагырга органнарынга болгаш округунга чүүү кылганын, канчаар ажылдаанын, Советтиң болгаш доктаамал комиссиниң ажылынга канчаар киришкенин, сонгукчуларның чагыглары канчаар боттанып турарын илеткеп бээр хүлөөлөлиг.

Ужуражылга хуралының киржикчилери депутаттың отчёдун дыннааш, санал-оналдарын киирип, шүүмчүлеллерин кылыр. Советтиң ниити ажылын болгаш депутаттың ажыл-чорудулгазын экижидиринге дузалыг сүмелерин болгаш бодалдарын чугаалаар.

Депутат сонгукчулар мурнунга кылган отчёдунуң дугайын сонгуткан Советинге дыннадыр хүлөөлгелиг. Депутаттарның эрге-хүлөөлгелериниң дугайында Хоойлуда моону боларгай айытпаан болганда, тус черниң байдалын барымдаалааш, отчёт кылганын дыннадырының хевирин Совет боду доктаадын алыр.

Маңаа кол документ отчёт кылган хуралдың протоколу болуру чугаажок. Ол болза албан документизи болур болгаш сонгукчуларның санал-оналдары, хуралдың шиитирин ында бижиттинген турар. Протокол үүгле Советке киирериге чугула эвес, харын сонгукчуларның болгаш депутаттың талазыдан отчёттуг хуралдың шиитириниң күүселдезин хынаарынга, күүском сонгукчуларның саналдарын өөренип көргеш, шиитирлээринге база чугула.

Депутат хуралга болган саналдарга хамаарыштыр бодунуң бодалдарын, оларны шиитирлээриниң аргаларының талазы-биле саналдарын протоколга кошкаш киирип болур. Оон ангыда депутат бүрүзү тускай демдеглел дептержигештиг болгай. Оларга тус-тус сонгукчулар-биле ажыл ышкаш, округна ажылды, сонгукчулар мурнунга отчёттарны демдеглеп алыр болза дыка ажыктыг.

АДЫНГА ТӨЛЕПТИГ

Кызылдың № 9 азы-чем магазининин бот-оруга-чарылгалыг каттыжыышкыны эки ажылдыг черлериниң бирөзү. Коллектив юбилейлиг чылдың бирги чартынын оруулалыг доозун, чартык чылдың бараан саарылгазының планын 103 хуу күүсеткен. Ол магазинниң мурнакчыларының ажыл-ижин сонуургап, аңаа чеде бердим.

— Бригадаларыста он чеди кижи ажылдап турар. Олар шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылы деп ат дээш шудургу ажылдап турар. Аңаа кижи бүрүзүнүн кызымак ажылы негеттинер. Ынчангаш бистин садыгжыларывыс шупту кыдыы ажылдап турар. Коллективте мурнакчыларның саны хөй. Оларга эш-өөру чоргаарланыр. Тыва АССР-ниң Дээди Советинин депутады Ирина Долгановна Дулуш мурнакчы ажылдыг садыгжыларыстың бирөзү. Бис аңаа чоргаарланыр бис — дээш, садыгжыларның бригадири, «Бүрүажылчы шылгарал кээш» деп медальдың эдилекчизи Мария Казанцева Ирина Долгановнабиле мени таныштырды.

И. Дулуш Кызылдың садыг училищезин доскаш, бо коллективке 1963 чылда ажылдап киргеп. Баартык артынга ажылдаа-да ол ам 11 чыл ажып турар. Бо үеник дургузунда оон арга-дуржулгазы өзүп, кылган ажылының ёзулуг өзөн болуп, мурнакчы садыгжыларының саныга киргеп. Ажылынга ак сеткилдиг, турасоруктуг, эш-өөрүнге дыннаңгыр, оларга негелдиг кижини коллективи хүндүлеп, ону мактап чугаалажыр.

Садыгжы кижинин ажылындан кижилерниң амыдыралынын чаагай чоруу база кол хамааржыр. Ынчангаш бо магазинин коллективи садыглаашкынынын культуразын бедидип, садыг алыкчыларның бараанга негелде-хереглелин долузу-биле хандырар дээш садыглаашкынының чаа-аргаларын диилеп, ону ажылынга амыдыраптар. Бо айтырыгны коллективин бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып турар. Аңаа Ирина Долгановна идепкейлиг киржип, ажылда бар четпестерни ажыл-хөрөнгө ёзу-биле шүүмчүлеп, ону чайладырының аргаларын сүмелеп, ылаңгыя аныяктарга сүмеин бо-ла бергеп турар. И. Дулуш магазинде профвилел месткомунуң кежигүнү. Бо хүлөөлгезин ол ак сеткилдиг күүседип турар.

Бодунга алган планныг онаалдазын, ол доктаамал чедиишкиниг күүседип келген. Хоорайның № 17 Топография округунун сонгукчуларының И. Дулушту Тыва АССР-ниң Дээди Советинин депутадынга сонгуп алганы-даа ынчангаш таварылга эвес.

Чоннун бедик бүзүрелин депутат харыысалгалыг күүседип турар. И. Дулуш Тыва АССР-ниң Дээди Советинин садыг, ниитинин чемненилгезинин болгаш амыдырал-хандырылга талазы-биле доктаамал комиссиянын жежигүнү. Ол хүлөөлгезин депутат база ак сеткилдиг күүседип турар. И. Дулуш сонгукчуларның турган айтырыгларынга, кинорган дидеглеринге — ынчаңгейлиг болуп, оларны амыдыралга боттандырары-биле биче эвес ажылдарны кылып турар.

—Кылыр ажылдар-ла хөй дээш, депутат демдеглел дептержигежин ужулгаш, оларны дончулай чугаалады. Ында сессиянга, депутаттар семинарынга билген чүүлдери, сонгукчуларының чагыглары, оон күүседикчилериниң аттары, чоокку үеде чүү кылыры долузу-биле демдеглеттинген. Ол ажылды план ёзугаар, тодаргай чорударынга улуг дузалыг. Депутат сонгукчулары-биле быжыг харылаалыг ажылдап турар. Чагыглариың долузу-биле күүсеттинип турарының бир кол доозу база ында. Хүлөөнген ажылынга ак сеткилдиг депутатка эш-өөру, сонгукчулары чоргаарланып, депутадывыс адынга төлептиг кижи деп чугаалажырлар.

В. КУУЛАР.

ЧОЛААЧЫНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Комбуй-оол Кара-Сал шериг албан-хүлөөлгезин эрттиреринде 1958 чылда аытканыкан.

Үш чыл эрткеннде ол шериг албанынан халажып, төрөөн колхозу «Кызыл тумак» (ам совхоз) ажылдап эгелөөн. Чыл хире ажылдап чорда ажылышке, техникага хандыкшылыг аныяк кижини колхоз баштаар чери Кызылдың автошколазында чолаачылар белеткээр курсче өөредип чоруткан. Ону ол чедиишкиниг доскаш, чолаачылап эгелөөн. Төрөөн совхозунга 15 чыл дургузунда чолаачылап келген. Ол ам бо хүннерде ГАЗ-53 деп маркалыг бензин соорлуг машинаны башкарып, совхозунун ажыл-хөрөөн сайыгладыр, чоннуга төлептин-биле бараан болур дээш кылымак ажылдап турар. К. Кара-Сал техниказынга камныг. Оон техниктиг ажаалдазын дүрүм ёзугаар кончуг хынамчалыг чорудун турар. Ынчангаш чолаачының машиназы үреливишкиннерге белен таварышпас. Ажыл-ишке тура-соруктуг-биле ол планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, совхозтун мурнакчы чолаачыларының саныда киргеп. Ажылышке, амыдырал-чуртталгазынга төлептиг кижини кады ажылдап турар эш-өөрү хүндүлөөр. Ынчангаш ону Саглы кодээ Советинин депутадынга ийи удаа сонгуп турарының ужуру-даа ында.

К. Кара-Сал ажыл-ишке тура-соруктуг. Бодунга алган даалгазын чедип күүсетиээнде оон сеткил-сагыжы амыраваас. Ынчангаш депутат хүлөөлгезин ол базала идепкейлиг күүседип турар. Бодунуң ажыл-чорудулгазы-биле депутат сонгукчуларның идегелин ынызыктырар, аңаа чоннуң саныр турары негелделерни күүседир дээш шудургу ажылдап турар. Сонгукчуларның чагыгларының күүселдезин чедип алырынга депутаттың чогаадыкчы чоруу негеттинер. Ынчангаш ол, бо айтырыгны көдөө Советтин сессияларынга көдүрүп, чогуур түңнелди үндүрүп, чагыгларның күүселдезин чедип ап турар. Ол бодунуң сонгукчулары-биле быжыг харылаалыг ажылдап, оларга кылган ажылының отчёдун доктаамал берип турар. Депутаттың округунуң чурттакчылары чаагайжыдынга айтырыынче хичээнгейлиг уландырып, боттарының бажынарының девискээрин чаагайжыдып турар.

Ам бо хүннерде депутат бодунуң сонгукчуларынга барып, чаа Конституцияның төлевилелдин таныштырып, чурттакчы чоннуң күүүн, социалистиг хүлөөлгелерин чедиишкиниг күүседиринче моолеп турар.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

Даарта — Демир-орукчуларнын бүгү-эвилел хүнү

ЭҢ МАССАЛЫГ ТРАНСПОРТ

Совет демир-оруктар техниктиг чепсеглелиниң болгаш ажыглаттынар аргаларының талазы-биле делегейде көл черни эзлеп турар. Совет Эвилелиниң кан оруктарының узун дурту делегейниң демир-орук четкизиниң үгле 11 хуузу болуп турзажок, чер бөмбүрзээниң демир-оруктары-биле сөөрткен чүүктериниң деңкезиинден хөйү болгаш пассажирлериниң 25 хуузу оларга онаажып турар.

Кан оруктарның ажыл-ишчилериниң бөгүнгү чедиишкиннериниң дугайын, бөш чылда оларның планнарының дугайын чугаалап бээрин **орук харылзаазының министри И. Г. ПАВЛОВСКИЙДЕН** профессионал байырлалдың —Демир-орукчу хүнүнүң бүлүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— 3,5 миллион совет демир-орукчуларның бүгү ажылы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын төлептиг уткуур дээш чарыш-биле чоруп турар. Эрткен чартык чылда адырның коллективтери багай эвес ажылдаан: чүүктер болгаш пассажирлер сөөртүрүнүн талазы-биле онаалдалар чедиишкинниг күүсеттинген. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге барык 34 миллион тонна чүүктү хөйнү чедирген. Ам транспортта ажок хайныышкыныг ажыл-иштиң үези — ажаап алыышкын ажылдары хүннүн калбарып, пассажирлер дажыглаары кончуг көвүдээн. Бо чылдың чангыс үгле июль айда безин кан оруктар-биле хүннүн-не 11,5 миллион кижини чорудуп турганын чугаалаарга четчир — ол дээрге нургулайында болуп келгининдеп бүдүн чартык миллион кижи хөй-дүр.

Ылангыя Москва, Октябрь, Львов, Барыын-Сибирь болгаш Азербайджан оруктарының коллективтери онза эки ажылдап турар. Олар сөөртүлгелерни көвүдедир болгаш техниктиг чепсек-херекселдерни улам эки ажыглаар, бүгү ажыглал ажылының шынарын экижилер дээш чарышка хөй үүлдерни чедип алган. Львовтун демир-оруунуң Клепаровта вагон депозунун ажыл-ишчилери эн бедик түннелдерни чедип алган. Вагоннар септээриниң шынарын эргелеп башкарарының системазын нептередириниң инициаторлары олар болган. Ол системаны калбаа-биле ажыглааны шимчээр составтың септелге үезин үштүн бир хуузу кызырар арганы берген. Чаартыкчыларның эгелээшкинин хөй-хөй коллективтер деткээн. Чоон Сибирьниң болгаш Мурнуу Уралдың демир-оруктарының диспетчерлериниң үлегер-чижээн ёзугаар поездилерни дүрген башкарарын организастаан, оон ачызында чамдык угланыышкыннарга олар хонукта-ла муң болгаш оон-даа хөй километр дүрген маннаар апарган.

Демир-орук транспортунуң чедиишкиннери — хамыктын мурнунда оон материал-техниктиг баазазын быжыглаанының түннели-дир. Электрижидилгеге болгаш тепловозтар-биле сөөртүлгени калбаа-биле ажыглаарынга үндезилээш, оруктарны чаарты кылырын күжениишкинниг чорудуп турар. Электрижиткен шугумнарның узун дурту барык дөртен мун километр четкен— ол дээрге делегейниң электрижиттинген бүгү оруктарының барык дөрттүн бир кезээ-дир. Кан оруктар Ада-чурт бүүрүлгезиниң күүлүг шимчеңгир составы-биле чепсеглеттинген.

Автоматиканың, телемеханиканың болгаш харылзааның чепсек-херекселдери демир-оруктарда калбаа-биле хөгжээн. «Луч» дээр төвүлелдиг диспетчер чериниң системазын совет эртемденнер ажылдап кылган. 150 километр чедир орук участоктарынга поездилер шимчээшкинин башкарар арганы ол берип турар. Саналга техниказы дүрген темпилер-биле нептереп орар.

Кан оруктарның мурнунда оңгу беш чылда улуг сорулгалар салдынган. Ол сорулгаларны ажыл-херекчи ёзу-биле күүседириниң оруктарын «1976—1980 чылларда демир-орук транспортун хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң доктаалында айыткан. 3, 4 муң километр чаа демир-орук шугумунун оруун тударын, дыка ырак-узак чергелешкек ийиги оруктарны кылырын ында айыткан. Байкал-Амур оруун дыка шалыпкын ёзу-биле тудуп турар. Ол чурттуң Чоон талакы районнарының бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин шапкынчылар. Оожум океанның эриктеринде порттарга чедир демир-оруктун ийиги шугумун ажыдар арганы бээр. Сургуттан Уренгойга чедир оруктун тудуун эгелээн болгаш ол орук келир үеде амгы орукту таварты Норильск-биле харылзажырының аргазын бээр ужурлуг. Чурттуң төп черлериниде болгаш Поволжьеде районнар-биле, ылангыя Набережные Челны-биле транспорттун харылзаалары улам экижир. Ростовтан Кавказтын Кара далай эрии-биле эң кыска орук харылзаазының тудуу дооступ турар.

Кан оруктарның ажыктыг чоруун улам улгаттырар чорукка демир-оруктарга маннаар удурлуг улуг күүлүг чаа локомотивтер идигин кылыр. Чижээ, ВЛ—11 дээр электровоз өө муң тонна чедир аар чүүктүг поездини сөөртүп шыдаар. Пассажирлер дажыглаар, дүрген чүүктүг поездилерге тарыштырган ЭВ-200 деп электропоездин тургускан. Ол шакта-ла 200 километр чедир маңнап эртер аргалыг.

Демир-орукчулар, бүгү совет улус ышкаш, база-ла СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунун болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының шиитпирлерин чаңгыс үн-биле күүлдүзүнүп турарлар. Олар ССРЭ Конституциязының төлевилелин база изин-биле деткип турарлар.

Амгы үеде чурттун демир-орукчулары Улуг Октябрьның 60 чылының алдары дээш шалыпчы күш-ажылчы эалчегде кирген, ажылдап түрээрлер. Оларның бүгү-ле күжү партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседиринче, транспорт идегелдиг, эн-не ажыктыг болгаш бедик шынарлыг ажылдаазын дээш күүсүлче угланган деп, И. Г. Павловский түннелинде чугаалаан.

Аныян Хөндергейниң чайлаг деп черин бойдустуң чурумалы улам-на иаас-чараш кылдыр хуулдурупкан чыткан. Ында амгы үениң чараштыр туткан сууржугажы чаптылган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн СБФ-ының чайлаа ол. Аңаа чоокта чаа Чөөн-Хемчик районнуң мурнакчы саанчылары, мал ажылының специалистери, ажыл-агыйлар удуртукчулары чыылган.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар районнуң мурнакчы саанчыларының слёдун аңаа эрттирген. Слётка СБФ-ларының сүттү бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бо чылдың бирги чартыында түннелдерин болгаш моон соңгаргы сорулгалар талазы-биле айтырыгны чугаалашкан. Районнуң фермаларының саанчылары, кадарчылары ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бурунгу-биле күүлдүгүнүп, Улуг Октябрьның юбилейин төлептиг утуурунга белетненип турарын слётка демдеглээн. Районда эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге чартык чылда сүттүң ниити бүдүрүлгези 137 тонна, саар бир инекке онааштыр сүт саалдазы 30,7 хуу көвүдээн. Мурнакчы саанчылардан «Большевик» совхозта Ч. Куулар, Т. Кара-Сал, А. Иргит, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта А. Моңгуш, Д. Ондар, Карл Маркс аттыг совхозта А. Ондар, «Искра» совхозта В. Доңгак олар саар бир инекке онааштыр 1678—1762 кг сүттү саап алган.

Ынчалза-даа чамдык фермалар сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле мурнакчы технологияны ажыглавайн кошкак ажылдап, сүт саалдазын эрткен чылдың үезинден кудулаткан. Оон түннелинде район чартык чылда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын күүсетпээн. Ылаңгыя малдың чемгерилгезинче кичээнгей салбас, бөдүүн чемнерни хээп, ылчырадырын, минералдыг чемнер-биле оны холааш малды чемгерерин организаставайн келген. Суттуң арыг, эки класстыг, үскүр болурун чедип алырынче кичээнгей кошкан. Оон ыңай малдың уксаазын эки-жидеринче, ыызыраар чоруун болдурбазынче сагыш салбайн турар. Мурнакчы фермаларның эки дуржулгазын кошкак нептеретикенин слётка демдеглээн.

Слётка Т. Кара-Сэл, В. Доңгак олар болгаш өскеда мурнакчылар санал берип, бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

—Төрүүр чүс инекке онааштыр 85 бызааны доруктордум, а чыл төнчүзүнге чедир 90 бызааны намгалап алыр мен—деп, «Сүт-Хөл» совхозтуң инек кадарчызы К. Ховалыг саналынга хүлээнген.

Слётка районнуң саанчыларының аразында социалистиг чарыштың түннелин үндүрген. Чартык чылда саар бир инектеңне 1743 кг. сүт саап, тиилекчи болган «Большевик» совхозтуң саанчызы Т. Кара-Салга райкүүскомнуң кадаа ажылагый эргелелиниң болгаш профэвилел райкомунуң шилчиир вымпелин тывыскан. Эки көргүзүглүг саанчыларга хүндүлел бижиктерни, дипломнарны, өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Слёттуң дараазында кеззинде электросаалда талазы-биле маргылдаа болган. Электросаалда аппарады-биле инек саарынга бедик көргүзүглүг саанчылар аңаа кириишкен.

Маргылдааның түннелинде бирги черни «Большевик» совхозтуң саанчызы А. Моңгуш, ийиги черни «Октябрь 30 чылы» совхозта Т. Куулар, үшүү черни СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчызы Ш. Куулар олар эзлээн. Тиилекчилерге өртектиг шаңналдарны тывыскан.

М. ДУГУРЖАП.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ТЫВАР ДЭЭШ

делегей бо хүннерде

Тайылбырлал

Болуушкуннар

Ленинчи музейни—Октябрь юбилейинге

ПРАГА. (СЭТА). Праганың төвүнде Гибери кудумчузунда ол бажыңны бүгү социалистиг Чехословакия билир. Хүн бүрүде-ле аңаа—В. И. Ленинниң төп музейиниң залдарынга—найысылалдың чурттакчылары, Остраваның дагжылары болгаш металлургтары, Брнонуң база Пльзеньниң машина тургузукчулары, Барыын Словакияның тараажылары, студентилер, сургуулдар кээп турар.

Ол музей Владимир Ильичиниң могагшылаг чок ажыл-чорудулгазы-биле шуут холбашкан төөгүлүг бажында туруп турар. Ажылчын аңгының чаа хевириниң партиязын тургузар дээш революцияның баштыңчызының демиселиниң чугула үе-чадазы болуп төөгүге кирген, РСДРП-ниң алдыгы (Прага) бүгү-россий конференциязы 1912 чылда аңаа оон удуртулгазы-биле болуп эрткен.

— Ам бистиң музейивиске кижилер онза хөй кээп турар. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга белеткелдиң үезинде музейге кижилерниң келири дыка көвүдээн—деп, В. И. Ленинниң Прага музейиниң директору Павел Грон чугаалап турар.—Үгле чылдың бирги чартыында безин 80 ажыг муң кижи биске аалдап келген.

РСДРП-ниң Прага конференциязының 65 чылынга тураскааткан делгелге кончуг улуг чедиишкинниг болуп турар. Ону Октябрьның социалистиг Улуг революциязының юбилейинге белеткел-биле холбаштыр ажыткан. Ол делгелгеге кирер хөй-хөй экспонаттарны бодунуң тургустунганының баштайгы хүнүнден эгелээш-ле Прага музейиниң үре-түннелдиг кады ажылдажылганы чорудуп келгени В. И. Ленинниң Москвада Төп музейи болгаш СЭКП ТК-ның чанында марксизм-ленинизм институду чорудуп берген.

В. И. Ленинниң Прага музейиниң ажылдакчылары «Ленин—Октябрь—амгы үе» деп адаан чылдың кол делгелгезинге белеткелди эгелээн. Оон чус-чус экспонаттары марксизм-ленинизмниң болгаш Октябрь революциязының улуг идеяларының тиилелгезин, чехословак коммунистиг болгаш ажылчын шимчэшкининиң хөгжүлдезинге, ЧССР-ге сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарынга оларның салдарын тодаргай көргүзер.

Октябрьның Төрээн чуртунуң болгаш социалистиг Чехословакияның чедиишкиннеринге, СЭКП-ниң XXV съездизинге база ЧКП-ниң XV съездизинге, ажы-дуюма чехословак-совет найыралга тураскааткан экспонаттар онза кезек болур. ЧССР-ге 8 миллион ажыг экземпляр тиражтыг кылдыр парлап үндүрген ленинчи ажылдарның хевирлери делгелгениң тудуш кеззэ болур.

И. МАСЛЕННИКОВ.

ДЕЛЕГЕЙ НЕЙТРОННУГ БОМБАГА УДУР

Ядролуг чепсектиң чаа бир янзы хевирин—нейтроннуг деп адаар бомбаны тургузарының оруунче кирген АКШ-та чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин күштелдирип турарынга делегейниң хөй-ниитизи улам-на идепкейлиг удурланып турар.

ВАРШАВА. Чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрериниң программазын боттандырар дугайында Вашингтонуун сөөлгү шиитпирлери чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин улам-на күштелдиреринден Ак бажыңның ойталаар бодавайн турарының дугайын херечилеп турар-дыр деп, польша солун «Жолнеж вольности» бижээн. «Кижиниң эргелери» деп адаар үүлдү «камгалаарындан» Каттышкан Штаттар мырынай сөлдынмайн турар. Ынчларга америк нейтроннуг бомба базала кижилерни «хостаарынга» бараан болур ужурлуг чүве бе?

Чепсекти дүжүрер дугайында дугуржулгаларны доп-дораан чарары эргежок чугула. Ол дугуржулгалар чепсеглениишкиннериң улам ынай мөөнеттинериниң оруун дугаар ийик. Бир эвес ону ам кылбас чүве болза, чоокку үеде оларны чарарының байалдары кончуг берге апаар ийик. Контрольдаары берге болур чепсектиң чаа хевирлери тып-тып келир деп, солун онзалап демдеглээн.

БУДАПЕШТ. Нейтроннуг бомбаны болгаш чалгыныг деп адаар ракеталарны бүдүрүп турарының дугайын бүгү делегейниң аныктары ханы килеңнээшкин-биле дыннаан. Ол чорук чавырлыышкынның чорудулгазынга хора чедирип, бүгү делегейге тайбыкка болгаш улустарның айыл чок чоруунга кыжаныг болуп турар деп, Демократтыг аныктарның бүгү-делегей федерациязының ында парлап үндүрген медегелинде чугаалап турар. Ол хемчеглер чепсекти дүжүрер талазы-биле чугаалажышкынынарга шаптыктаарынче, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун күштелдиреринче, чаа, улам-на айыылдыг чепсекти эндере бүдүрерин делегейге күткүүрүнче угланган. Ядролуг чепсектин чаа хевирлерин үзүткаары дээш, кижи бүрүзүнүн тайбың чурттаар эргезин хандырары дээш кампанияны бүгү делегейге калбартып чорударынче бодунда кирип турар бүгү организацияларны ДАБФ кыйгырган.

ЛОНДОН. Нейтроннуг бомбаны бүдүрериниң болгаш ажыглаарының бүгү кижи төрелгетенге хаалаттыг уржуктарын Эртем ажылдакчыларының бүгү-делегей федерациязының президентизи профессор Э. Бурноттун ында парлап үндүрген номунда айтып турар. Оон сөзү-биле алырга, ядролуг чепсектин ол чаа хевирин бүдүрер дугайында Ак бажыңның шиитпири чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин улам-на күштелдиреринге база чедирер болгаш чепсекти дүжүрер дугайында дугуржулгалар чедип алырын бергедир.

Нейтроннуг бомба кижилерни эн-не коргунчуг—хилинчектеңип өлүр чорукка таварыштырар деп, эртемден онзалам демдеглээн. Ону ангы-ангы черлерге-даа ажыглаар чорук ядролуг халап-биле доостур апаар.

БРЮССЕЛЬ. Нейтроннуг бомбаны—хөй радиациялыг, улуг үрегдекчи күштүг ол коргунчуг чепсекти бүдүрериниче АКШ-тың кирер деп турары онза дүвүрээзинни болдуруп турар деп, европейжи айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш бельги ассоциациянын чингине секретары Робер де Гендт медеглээн. Ындыг чепсекти тургузарының идеязы ол дээрге тайбынның, айыыл чок чоруктун, кады ажылдажылганың болгаш бүзүрежилгенің байдалынга чурттаарынче чүткүп турар бүгү кижи төрелгетенге кыжаныг-дыр.

АКШ-тың лазааның сөөлгү хемчээнин канчаар-даа ажок удуг айыылдың барымдаалан көргеш, Вашингтонуң ондактыг планнары-биле холбаштыр Европаның улустарының илергейлеп турар дүвүрээзинин ашне харысалгалыы-биле көөрүнче кыйгырып турар телеграмманы Европейжи айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш делегей комитеди АКШ-тың президентизинге чоруткан. Чавырлыышкынны быжыглаары дээш, нейтроннуг бомбага база чалгыныг ракетага хамаарыштыр АКШ-тың планнарын боттандыгарын болдурбазы дээш демиселги делегейниң хөй-ниитизи күштелдирер ужурлуг деп, Р. де Гендт онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

БОТТУГ БАЗЫМ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле төвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелериниң төлөлекчилериниң, Белградка болур кол ужуражыышкынының организастыг айтырыгларын чугаалажып көөрү ында үргүлчүлеп турар. Испан делегациязының кайы-кайызының аайынга киржир саналдарынга чогуур тайылбырларны киргеш, оларны хүлээп алыр деп саналды совет төлөлекчи Ю. М. Воронцов пленарлыг хуралга кирген. Испан саналдарның болгаш оларга тайылбырларның алыс угказы үүл дээрге, Белградтың кол ужуражыышкыны бо күзүн эгелээш, декабрьның ортанга чедир болунун ажылын доозар ужурлуг деп турары болур. Бир эвес ол үеге чедир ужуражыышкынның түннел документизин белеткээрин доозары четтикпейн барза, дараазында дөрт неделя дургузуп — келир чылдың январының ортандан февральдың ортанга чедир ол документини ажылдап кылырын уламчылаарының болдунар аргазын баш удур көрүп турар.

Совет төлөлекчинин чугаазын Белград ужуражыышкынының киржикчилери сонуургал-биле хүлээп алган. Ук чугааны ажылдарның амгы белеткел үе-чадазын дүргеп доозарынга идиг бээр боттуг базым кылдыр ында үнелеп турар.

А. С. Пушкиниң ады Эфиопияда билдингир. Оон дыка хөй чогаалдарын амхар дылче очулдурган. Чыл бүрүзүнде-ле Доктаамал совет делгелгеге Аддис-Абеба университединге, ортумак школаларга улуг орус шүлүкчүге тураскаткан кеззэлерни эрттирип турар.

ЧУРУКТА: Аддис-Абеба университединиң студентизи Менгисту Фореде А. С. Пушкиниң шүлүктерин орус дыл кырынга номчуп тур. Доктаамал совет делгелге чанында ажыттынган орус дыл курузун ол бо чылын доозуп турар.

И. Баба-Заденің фотозу.

ЛИССАБОНГА МИТИНГ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның Компартиязының организастааны ажылчы чоннарның хөй мун кижи киришкен митингизи португал улустуң демократтыг хосталгаларын болгаш революстуг чаалап алыышкыннарын камгалаарының лозуннарының адаа-биле Лиссабонга болган.

ПКП-ниң Чингине секретары Алваро Куньял аңаа чүве чугаалаан, ПКП ТК-ның сөөлгү пленумунун шиитпирлериниң дугайын тодаргай тайылбырлаан болгаш ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга улур, апрель 25-тиң революциязының чаалап алыышкыннарынга улур угланган дыка хөй хоойлуларны парламентиниң хүлээп алганының соонда амгы программазын ап октаан, 1976 чылдың апрельде сонгулда мурнунун кампаниязының үезинде берген аазаашкыннарындан ойталаан.

Республика хуралында политиктиг күштерниң деңзигүүрү чуртта политиктиг күштерниң деңзигүүрүнге дүүшпейн турар деп саналаш хуусаа четпээнде парламент сонгулдаларын чорударын коммунистер сапалдап турар деп, ПКП-ниң Чингине секретары чугаалаан.

Амгы чазакты дүжүреринің, республика хуралын тарадырының, хуусаа бетинде парламент сонгулдаларын организастазының, а ол ышкаш чонга улур хоойлуларның күштүг болурун сокеадырының дугайында ПКП-ниң саналдары демократтыг болгаш конституциялыг шиитпирлээшкинин хандырып, португал улус-биле консультация чорударының, хуусаа бетинде сонгулдалар эрттиреринің аргазы-биле оон тура-соруун тодаргайларының болдунар аргазын берип турар деп, ол айыткан. Коммунистер хуусаа бетинде сонгулдалар эрттиреринден кортпас, үүге дээрге ПКП демократтыг хосталгаларны база революстуг чаалап алыышкыннарны камгалаары дээш, Португалияның национал хамаарыштас чоруу дээш хажык чок туржуп турар деп, А. Куньял түннелинде чугаалаан.

Э. КОВАЛЕВ.

Дж. КАРТЕРНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Совет-америк харылзааларга хамааржыр эзээн хөй айтырыгларга болгаш делегейниң өске-даа чамдык айтырыгларынга АКШ-тың президентизи Дж. Картерниң харыларын «Тайм» сеткүүлге парлап үндүрген.

Шаап халдаар стратегтиг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаар дугайында АКШ-биле ССРЭ-ниң аразында амгы тур дугуржулганың күштүг болуп турарының хуусаазы октябрь 3-те доостур болганда, ону канчаар планнап турар силер деп, президентиден айтырган. Амгы дугуржулганың күштүг болуп турарының хуусаазы доостурунуң бетинде, сентябрьде АКШ-тың күрүне секретары болгаш ССРЭ-ниң дашты-кы херектер министри ужуражыр апаар деп, Картер чугаалаан. Бир эвес дугуржулга чедип алыры болдунмайн баар чүве болза, АКШ-биле ССРЭ «амгы дугуржулганың күштүг болурунун хуусаазын кайы-бир үеге чедир узадырын дугуржуп ап шыдаптар» деп ынанып турар мен деп, Картер уламчылаан. Картерниң созүлден алырга, амгы тур керээниң күштүг болуп турар хуусаазы доостурунга чедир ол айтырыгны аайлап шиитпирлээринге талалар ынанып турар.

Кижиниң эргелериниң дугайында мөөн медеглелдерими шын эвес тайылбырлап турар-дыр, ол медеглелдер ванды-бир чаңгыс чуртка удур угланмаан чүве болгай дээр янзылыг кылдыр Картер бадыткаан.

Чоокку Чоон чүк айтырыынга доктаагаш, Женеваның тайбың конференциязын эрттирее өөгүр деп, Картер чугаалаан. Ол конференция белен болгаш кыска деп болдаар болза, алдагдал болур ийик деп, ол айыткан.

ГФР-де миллиард түннерлиг шериг чагыглары, чэзли беришкиннери болгаш улуг капиталга үндүрүг «белектери» барыын-герман ажылчы чоннарга чаа аар-берге байдалдарны тасарыштырып турар.

(Солуннардан).

«Ди вельт» солундан алган чурук).

МЕДӘӘЛЕР

Агитбригада болгаш малчыннар

Малчыннарның малдан продукция алырының эң-не харыысалгалыг үеви чай. Чайлаглаашкынны организастыг эрттирер болза ыыштаглаашкын, малдан чаш төлдү алыры, келир чылдың дүгү дээш хамаарылгалыг чүве-ле хей. Мону чедип алыры-биле «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 салбырының малчыннары чайлаглаашкынны Сенек, Барык бажы серии чайлагларда эрттирип турарлар.

Совхозтуң агиткультбригадазы Арыг-Бажы Культура бажыңының уран түүл удуртукчузу Роза Биче-оолдуң башталгазы-биле малчыннарга солун программалыг концерттиг азалдап чораан келгеннер. М. Мерген-Херелдиң ырлаарын, А. Саңмай-оолдуң уран номчулгазын, Света Допуй-оол, Зоя Чимит-оолдуң танцылаарын малчыннар сонуургаанар.

Хөйжулар: Ховалыг Болат-оол, Комбу Донгак болгаш Амыр Кыргыс концерт эгелээриниң мурнунда болган малчыннар хуралынга ССРЭ Конституциязының төлевилели-биле танышкаш, боттарының саналдарын бергеннер. Ховалыг Болат-оол — аныяк хөйжу, ол онаашкан ажылынга тергиин харыысалгалыг. Сиген незилдези чаа эгелеп турдала, 12 тонна эки шынарлыг сигенни неснеш, совхозка хүлээткен баштайгы малчын ол. Оң соон дарый Комбу биле Амыр кииргеннер. ССРЭ Конституциязының телевилелин малчыннар изии-биле түүлдүгүнүп, сеткилдің ханызындан деткип турарлар.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Белен

Чаа өөредилге чылы ам удавас эгелээр. Республиканың школаларында белетнел ажылдары дооступ турар. Школа директору Даңзы Ламзааановна Күжүгетке, башкы Чыскаал-оол Чарык-Баштыговна Монгушка удурткан Бажың-Алаак ортумак школазының башкылар болгаш ажылчыннар коллективи школаның чайгы септээшкинин июльда-ла дооскан. Школаның болгаш интернаттың септээшкининге бо чылгы доозукчулар идепкейлиг чоруун көргүзүп, школа коридорун, класстар чугайлажырынга киришкеннер. Класстарның удуртукчу башкылары Александр Күжүгет, Ирина Намчай болгаш школа ажылчыннары Кара-Күске Монгуш, Оюу Ховалыг септелгеге идепкейлиг киришкеннер. Школа-даа, интернат-даа арыг-силиг кылдыр эки белеткеттинген, чаа өөредилге чылында өөренгичилерни хүлээп алырынга белен.

Б. КЕНЕШ.

Фото-чуруктар делгелгези

Амыдырал хандырылга комбинаттарының чурук тырттырар мастерлериниң кылганы фото-чуруктарның конкурс-делгелгези доозулган. Профессионал мергежилги сайзыраңгайжыдары, чуруктарның шынарын болгаш уран чеченин эки-жидер сорулга-биле мону эрттирген.

Республика делгелгезинге дөрт районнуң, Хову-Аксының, Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинаттарының фотографтары киришкеннер.

Делгелгениң киржичилериниң мергежили өскенин, кылган ажылдарының шынары эки-жээнин, чогаадыкчы өзу-биле ажылдап турарын конкурстуң жюриизи демдеглээн. Кызыл хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының фотографтары Ю. Косарьковтуң, В. Кудрявцевтиң, Т. Лубошиковтуң тырттырган чуруктарын эки деп санаан.

Эң эки чуруктарны зона делгелгезинге киириштирери-биле чоодар.

Х. АЛАШ-ООЛ.

ӨҢНҮКТЕР

Виль ЛИПАТОВ

ТООЖУДАН ҮЗҮНДҮ

Тыныштаарының, хан базыышкынының болгаш база оон-даа өске чылдагааннар-биле көдээнин участок төлөөн Анискин водканы чылда түгле чаңгыс катап, май тоста, ижер.

Ол хүн доктаамал мындыг чаңчыл тургустунган. Шагдаанын кадайы Глафира аныадазындан бир шак эрте турар, суугу аксы, паш-сава болгаш хымыш-туткуун какгыратпазын бодап, өлбек чемни: ижинхырын болгаш дагаа мүннерин, хаван буттарындан ыылган куйганы, хой эдин дүлүп беза клюквадан кисельди белеткей бөөр; куйга биле кисельди баш бурунгаар хайындырын каар болгаш шагдаа кадайы алды шак үезинде-ле столун делгей салып четтигиптер.

Кажан бүгү чүве белен болганда, Глафира улуг тыңгыдааш, чечектиг каас фартугубиле чөгенчиг дөмекчигештерин шыва салып, суугу кыдында оорга чок сандайга саадап олуруп алган. Глафира арган болгаш кара турган, мойнунда болгаш холдарында кок дамырлары дыйлангылаан, ынчалза-даа оон хоюг кара характары долгандыр турар өртемчейже чөптүг көрүп тургулаан, ол бодамчалыг, шыдамыг манагзынын олурган — чүгле чаъжын өрүп, чаазын олурганы солагай холунун салаалары шимчегилээн.

Алды шак соонда удуур өрөөлге шүжүлээшкин, чөдүл, база чиик дааш дыңналгылаан; оон соонда шала кыжыраан болгаш кадыг-чадыг шылыраан, оон-биле кады удуур өрөөлде хана шагынын илчирбези кыягырт дээн, үш улай даашкыр чөдүрген соонда, манаашкынныг ыржым дүшкен. Адактын соонда демдектериң хөглүг кыңгыраажы база солдат шекпеннин сыгыды дыңналгылаан.

Удуур өрөөлден участок төлөөн Анискин үнүп орган. Метпегер оон, дүгдүнчек шырайлыг ол кижи шеригиин байырлал — парад хеви-биле куяк-шойда хептей кудуп каан ыскаш көзүлгеп. Улуг сержантының целлофан-биле даштап каан погоннары, лактап каан сапыктары чайыннап, орден-медальдарының кожаалары өөрүшкүлүү-биле характарны ойдүктүрүп тургулаан. Кезээде шүшпен болгаш кагылчак, аар тыныштап база шүжүнейнип чоруур Анискин бо удаада кончуг чиик болган, офицерлер дег үжүктүр эрес кылаштааш, буттарын дарс кылдыр тепкеш, өөжектерин дүрбүштүр буттарының баштарын ацылай салыпкан.

— Байыр-биле—деп, ол кадайын мендилээн.

— Эки эртен-биле!

Өөжектеривте аргилип, оларын шаккылатпышаан, участок төлөөн столду көргүлээш, кирбиктерин думчуунун кырланыче кирп дүйгеш, үзүктели аарак чөдүрүп каан.

— Водка?

— Садып каан мен.

— Квас?

— Бар-ла.

База катап орден болгаш медальдарын каңгыратпышаан, кыжырткайнып, Анискин чүгеле ийик кухняны дээскиндир кылаштаан — канчап билир, сула шимчээшкин-даа кылын турду ыйнаан, оргазы эптек вена кылылыг сандайга олурып алган болгаш характарын рактыы ышкаш хере көргүлээн.

— Ла!

Кезек боданып олургаш, Глафира турып келген, каранты сарайда часкы ышкаш дааш чок шимчеп чоруткаш, кухняның ийи сонгзының ажыда ийикен. Оон чечек шокарлыг фартугунче алдын-сарыг хана дүжүп, бажының кара дүктери кылайын чайыннады берген.

— А!— деп, Анискин катап үрдүнген.

Оон соонда кудакка дүлүүр безин дааш чок ыржым дүжүкен. Глафира бирде ашаанче, чамдыкта столче, бирде соңгаже көрүп каан олурган, а соңга ындында, Обытың кырында өрү шаар хүн шагда-ла бедип үне берген, сактырга бүгү дүн дургузунда хемге эштап турган чүве дег, дыка арыг болгаш аяс болган. Майның серии хады соңга шывыгдарының адаан калбаңнадыр үрүп турган, чодураның мочургалары борбакталып чорүп олурган.

— Календарь!— деп, Анискин чингеледир чугаалаан—А!

Кажан Глафира, ужуккан чүве дег база катап секунда эрте бөөрин манап олургаш, календарының арнын сывыра соптарга, оон кызыл чуратай көстү бөөрге, Анискин тыныжын тыртып, характарын эрги туружунда эккелген.

— Чеди шакта ургларны төгерилдиргеш, ийиги эккитен үндүре бөөр сен. Бичилерин — угбазынче, арткалары школа чаныгга ойнап турар ыйнаан... Билдин бе?

— Ийе!

Анискин соолгу катап — төпчү чок, шөйүлчек көрүш-биле столду кадалдыр көргүлээн, тавак бүрүзүн, кескиндиден кескинди чедир саналдарын сапаан чүве дег эриннерин шимчеткилээш, оон соонда турып келгеш, чугаалаан:

— Ындыг-дыр! Водка биле квасты эккел база Лукаже маннаап кел...

А кажан кадайы столга водканы салыпкаш, Луканы сүрүп чоруур дээш эктинте-аржылын кактының турда, участок төлөөн олче кылчаш кылыпган.

— Чүл!

— Байырдал-биле, Анискин!

— Четтирдим, четтирдим!

Глафира олче кудуурдан өрү көрген, ол айын тыпшайн эриннерин дырыштырган.

— Сени бөгүн албаче үндүрер бе азы үндүрбес бе? — деп, узун доктаашкынныг соонда кадайы айтырган.

— Үндүрер!

— Формалыг бе азы форма чок бе?

— Бодуң көрүп көр даан...

(Уланчылыг)

МӘӘҢ ОЛЧАМ

Книжниң бичизинде көрген-даа, билген-даа онзагай чүүдери белеп черле уттундурбас. Өйлеп-ойлеп каракка көстүп, кулакка дыңналып кээр.

Кара бажым буурара бергеп. Ам кээп, биче шаамда көрген, билген чамдык таварылгаларымны чарт сактып олур мен. Чаңгыс аттыг, каш борбак анайлыг, дөрт-беш хире өшкүлүг чораан улус бис. «Сүдүбиле шай борартып ижер хайыралыг чүвелериппи, тоттур оттап-оттап хой сүттүг кээр силер. Тарады мөңгешпеңер, болүк чорукар» деп авам оларын чамдыкта кижи ыскаш эргеледип чассыткылаан, чагыг-созун бербишаан, Кара-Туругже углай үндүр сүрүп тургулаар. Мен авамның оозун дыңнаан, «чугаа билир эвес, ол чүзү кижи боор» деп бодап, бүдүү каттыргылаар мен. Ам бодап чоруурумга, амыдыралга ажыктыг ыя каш өшкүзүнге ынаа ындыг кончуг турган, а чагып-сургаары база-ла ужурлуг: демнигде күштүг дээни-ле ол боор он. Авам өшкүлериңе, оларның анайларынга-даа — шуптузунга бир дески ыпак кижи.

А мен база-ла оларымга ыпак мен. Ынчалза-даа шуптузунга бир дески эвес болдур ийин. Хорадаанда шог, өөрүп чыккыладыр үскүлей бөөр долгай мыйыстыг, улуг-ла дартаар ак өшкү бар чүве. Ону Долгай-Мыйыс деп шолалаар айарган бис. Тенээ дештип, долгай мыйыстарын өөрүнче догей бөөрге, мен артындан кеден баргаш, өөгилериңче мырсмырс кылдыр шыпкыыштапкаш, дезинтер мен. А ол менп кезек сүрүп чоруй четпейн баргаш, өөрүнге хорадааны чайгаар-ла өжүп каар. Мээн соомче хөлүйтүр кайган туруп-туруп өөрүнче «өөгенчимин» дээнзиг элейтип чоруй баар.

Долгай-Мыйыс бир-ле чазын төрүпкеп. Эртен эрте кымны-дыр мурнай кажаага халын чеде берген мен. Өшкүлерим дүш чок кегженин чыдырлар. А чаңгыс-ла Долгай-Мыйыс азыгда ээртинин хөлээн тур. Бичин мунгаш кажаа иштин долган тыныш бузун оттур топтан көөрүмге, оон адаанда, көвүк ыпкаш көгжегер ак чүве чыдыр. Шимчеп алгырыпса-ла — чаш анай! Чавыс куу бажыныыска далдырадып келгеш, авамга эгиниш-тыныш-биле чугааладым. Ол өшкүден шала сезингеш, авамга оргаланып, кажаа иштинче дидим кирген мен. Анайының чараш болгаш чаптанчыы-даа кончут. Чап-чаа чаттан ак хар-ла! Ынчалза-даа теведеп демдектиг анай болган дивес силер бе. Ийи кулак дестеринден эгелээш, ийи чаагын куду баткаш, ийи чырыыңга четкеш, сегел адаанче, чиче упнуг дамырак дег, карарын бады барган дүктелиг. Карарар черим чүгле ол! Ону харын ачамның чуларынга дөмейлеп турган мен. Бир-бир бодаарымга, хөмүр-биле өжегээр чуруп, шыйып-даа каап чүве дег, кайгаш-ла хаммас мен! Авам база-ла «По-о, тыпкан олчаның чажыңы аа, оглум» деп эн баштай магадаан. Долгай-Мыйыс чаптанчыг, чараш эр анай төрүп бөөрге, оон-биле найыралывыс өжижээн. Анайын эмзирип ажаарынга чардыккаш, тенектеңирин шуут каттап хире.

Баштай тыпкан олчамга ыпаам аажок апарган. Чүгле оон-биле үрелдежип, тудуп, суйбап туруксаам кээр! Оомга удаваанда-ла «Чуларак» деп шола ат тыпсы шаап бердим. Чуларагым хонук сапында-ла улам өзүп, доругун орган. Аная черле турбас, доскел чогу-ла кончут! Өске өшкүнү оорлап эме бергеш, ойтур тептирип-даа алыр-ла. Эжим «чоп хөлестеп чыдыр сен, тур, ойнаалы» дээнзиг быктынче дыгыр мыйыстары-биле үстүредаа бөөр-ле. Бирде чавыс черлеп мукгаш кажаа кырыпче үне халый берген, ында самнап дешкилээн-даа турар-ла...

Ох, доскел чок-ла кулугур ийин! Бир-ле катап чаныга бичин хава кээрге, ону базыпчактап дыгыр мыйызы-биле барын үстүрүпкеш, балдырын ызыртып алган черн база бар. Ол балыгта эм чаггаш шарып тургаш, арай боорда эжирткен мен. Ол шуут чүгле мээн анайым болган. Ада-пем-даа, акым-даа: «Шолук-оолдуң тепек Чуларагы» дээрлер.

Хавадан даржыктыг харыы алгаш, ол элээн үр үе иштинде божургаан. Анайымны кээрген-даа, ам-на томаарыыр боор деп-даа бодап турган мен. Чүү каткалың, сегээн соопла доспес чаңы база-ла хайнытын эгелээн...

Үе билдиртпейн эртип-ле турган. Оон үүлгеткен «херээ» ковудээн. Бир-ле ынчал опчоктанып маннап тургаш, кажаа иштинге авамның өшкү саггаш, чаныга сыгыртаага салып алган судун то тавараап баргап. Хорадаанда, шыпкыыртаар дээрге, ол-бо быдаанг четтирбес болган...

Мен биргиклассчы апаргаңымда ол шору сергежик боон өзе берген. Ындазында сергек болгаш деспес чаны хевээр. Аар портфельлиг школадан чаныр орар мен. Чуларак ынчан бараанымны кайы ыракта көрүп каапса-ла мен-биле уткуй кээр. Суйбап эргелеткеш, оон оргазынга портфелимни:

— Ам сен чүкте—дээш, чыпшыр шарып каттылаар мен.

Ол ону аартыктавас-даа, менден чыда калбас: маннаарымга маннап, оожумпаарымга, бажын белдилпкеп чоргаары сүргей базып чоргулаар.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Бося САНГАДЖИЕВА,
калмык шулукчу.

УЖУРУ ЧҮЛ?

Кудумчуда машина хөй —
Куду, өрү шуужуп турар.
Садиктен Альма чанар,
Садыгларны кайгап эртер.

Шак бо база, дөө база
Садыгларның хөйүн канчаар.
Ынчалза-даа Альманың
Ынак садыы база-ла бар.

Шак ол садыг соңгазында
Чараш ийи ойнаар-кыстың
Баштарында өрүп алган
Бандиктери, лентазы...

Альманың өөрүнде ышкаш
Аккыр өңнүг болбазыкпе.
Платьенин өңү база
Мырай дөмей чорбалыве.

Биеэ садыг соңгазынга
Бичии Альма үр-ле турар
Хупнүн, дачның оон дүшпес
Күжүрлерни кээрген эртер.

Альма бөгүн база келгеш,
Аайын тыпшаан өлдепсинди:
«Азыг черде ам-даа турар,
Авазы кээп албазы ол бе?»

Орус дылдан
Д. ЧЫДЫМ очулдурган.

Кажык аткан ийи оолан.
«Өгүн» халас ытпастар-даа.

Хажыызындан көрген өөрү
Олуттарын чазагылаар.
В. АМЫРНЫҢ тырттырган чуруу.

КОҢГУЛУУР

Дың-дың, дың-дың коңгулуур —
Дынгылдайлаан ыраажым.
Колун курда азынганым
Кончуг чараш ойнаараам.
Базымнарым ток-ток, ток-ток:
Барган уумдан дың-дың,
дың-дың.
Чарылбазым медээчи
Чаңгыс ыры: дың-дың, дың.

К. БИЖЕК.

ЧАА ТЫВЫЗЫКТАР

Дээриглей келди-келди,
Терезиннер баштап келди.

«Кызыл тумаң» келди-келди
Бырланнарны апкаш келди.
(баажызы бойдуста).

Кажары дендии:
Каржыр-оар.
Кудуруун чайып,
Куюлдуруп мегелээр.
(баажызы дириг амытанда).

Чылыг ханны чиксээш,
Чылганып каап чоруур.
Коруңу куду
Хөлүгүр кулугур.
(баажызы дириг амытанда).

Терезин дег чодалыг,
Делбигир кулактыг.

Орай, кежээ чытпас
Опаннадыр шураар.
(баажызы дириг амытанда).

О. БОРАШ.

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ЧАЛААЛГА

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техникиг училищези сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Үш чыл хуусаалыг өөредилгеге ортумак эртем-биле чергелештир дараазында мергежилдерни чедип ап болур:

— слесарь-сантехник
— чазаныкчы-тудугжу
— плита салыкчызы
— маляр
— конструкциялар эптээр дашчы
— штукатур
— газоэлектроканнакчы.

Үш чыл хуусаалыг өөредилгеге сес класс дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Ортумак школа дооскан оолдар, кыстарны училище дараазында мергежилдер талазы-биле 9 ай хуусаалыг өөредилгеже чалап турар:

— чазаныкчы-тудугжу
— плита салыр шеверлекчи
— маляр
— конструкциялар эптээр дашчы
— штукатур
— газоэлектроканнакчы.

9 класс дооскан оолдар, кыстарны үстүнде айыткан бүгү-ле мергежилдерге ийиги курече чалап турар.

Училищениң сургуулдарын чаагайжыткан ниити чурталга чери-биле, дыштаныр болгаш ажылчын хептер-биле, халас аъш-чем-биле хандырар. Училищеге кирерлер дараазында чиигелделерни ажыглаар:

— училищени дооскан соонда шалының төлээр ай хуусаалыг шөлээни бээр;

— өөредилгенин үезин ниити күш-ажыл стажынга саналр;

— каастакчылар мергежилинге киргеннери эки аъш-чем-биле хандырар;

— училищени доосканнар дээди болгаш ортумак өөредилге черинге кирерде артык эргени ажыглаар.

Бүгү-ле мергежилдерге оолдар, кыстарны кирериниң экзаменнери чокка хүлээп алыр.

Кирериңге дараазында документилер эргежок чугула:

— директорнуң адынга билдириишкин;

— шилип алган мергежилиниң талазы-биле 4-кү ХПТУ-га хүлээп алыр дугайында (оглун азы уруун) ада-иезинин дилег бижин:

— төрүттүгенинин дугайында херечилел азы паспорт;

— эртемнинин дугайында херечилел азы аттестат;

— киир бижээнинин херечилели азы шериг-биледи;

— школадан азы ажылдап турар черинден характеристика;

— чурттап турар черинден шынызылга;

— өг-бүлезиниң дугайында шынызылга;

— медицина шынызылгазы (№ 286 хевир);

— 3×4 хемчээлдиг 8 фо-фо-чурук.

Училищенин адрези: **Кызыл хоорай. Магистральная кудумчузу. № 1 ,телефон: 2-21-09, 2-54-14, 2-49-92.**

телевидение

АВГУСТ 6-ДА

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—Ургларга музыкалыг тоол. «Чики сарбашкын». Ю. Чичкоатуң музыказы.
11.00—«Ада-иелер, силерге!».
11.30—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.05—«Хой санныг эки бараанарны».
12.35—«Чурукчулар дугайында чугаалар». РСФСР-ниң улустун чурукчузу Д. Бисти.
13.05—«Канон» деп ыры ансамблиниң концерти. Латвия.
13.30—«Кудумчу-биле танымнар». Мультфильм.
13.35—«Бойдус болгаш кижи».
14.05—«Литература номчулгалары». РСФСР-ниң улустун артизи М. Глузский номчуур.
14.40—«Музыкалыг абонемент». С. В. Рахманиновтуң камера музыказы. ССРЭ-ниң улустуң артизи И. И. Петров дамчыдылганы башкарар.
15.15—Документалдыг фильмнер программазы.
15.55—16.05—Чапсар.
16.05—«Лиллиана дангына дугайында баллада». Мультфильм.
16.15—«Спортлото» тиражы.
16.25—«Кадыкшылга». Эртемнептередилгелиг программа. Эмчи Ю. В. Белянчикова дамчыдылганы чорудар.
16.55—«Парад-алле». Уран-чечен фильм.
18.15—«Болган-даа дег, болбаан-даа дег». Профессор С. П. Капица дамчыдылганы чорудар.
19.15—«Силериң бажыңнарда». Музыкалыг программа.
20.00—Медээлер.
20.15—Мультфильмнер программазы.
20.40—«Хоорайлар болгаш кижилер» деп болүктен документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Донецк».
21.15—«Ыры-77».
21.40—«ССРЭ Конституциязының телевилелиг чугаалажып тур бис». ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелинин баштаар черинин секретары, ССРЭ-ниң Күрүне шанналының лауреады С. В. Сартаковтуң чугаазы.
21.55—«Ужуралдарлыг фильм экраны». «Кирер хаалгада кижи». Хой серииялыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия.
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—23.40—Чапсар.
23.40—01.10— «Кинопанорама». Кинокритик Г. А. Капралов дамчыдылганы чорудар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттарлыг хүн болур. Чамдык черлерге биче чаар, диңмирзээр. Барыып үүк угланыышкынныг хаттын дүргеп секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы барыын районнарга 15—20, өскелериңге 12—17 градус чылыг болур.

Кызылга база булуттуг хүн болур. Биче чаар, диңмирзээшкин болур чадавас. Барыын үүк угланымышкынныг хаттын дүргеп секундада 5—10 метр болур. Агаарның температуразы хүндүс 18—20 градус чылыр.

КИНО

АВГУСТ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Өг-бүле байырлалының хүнү» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 9.10, 12.30. «Иван Бровкин кур черде» 10.40, 14.00, 15.50. «Аккөк дээрнин адаа-биле» (2 сериялыг) 17.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өскүс эвес сен» 15.00, «Зорронун улуг ужуралдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Улуг чарыш» (2 сериялыг) 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Ак азыг» 15.00, 18.40, «Ая азыгның эоп келгени» 16.50, 20.30 шактарда.

Балгазының КПТУ-зу 1977—1978 өөредилге чылында дараазында мергежилдер талазы-биле өөреникчилер хүлээп алырын чорудуп турар:

III класстың тракторист-машинизи дугуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларга, олар-биле агрегат кылдыр кожар машиналарга, комбайнизарга болгаш транспорт тракторларынга ажылдап билир болур. Өөренириниң хуусаазы бир чыл. 6—10 класстарны дооскан, 16 хардан өрү назылыг оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Мал ажылының фермаларының электромонтёр мергежилдиг механизатору мал ажылының фермаларынга механизаттаттынган ажылдарны күүседир, иштики тыртыышкын болгаш чырыдыга дамчыдылгаларын аайлап таарыштырар; аскылыг болгаш кожуглуг херектелдиг дизельдиг тракторларга ажылдаар; машиналарның болгаш дериишкиннерни техниктиг ажаалдазын кылыр; автомобиль чолаачызынга негелделерге дүүштүр автомобильди башкарып билир; шыйыгларны база схемаларны номчуп билир мергежилди чедип алыр.

Өөренириниң хуусаазы ийи чыл, 8 класстан куду эвес билиглиг, 16 хардан өрү назылыг, ажыл-агыйлардан чоруткан оолдар, кыстарны хүлээп алыр.

Училищеге киргеннерни хүнде үш катап халас чемгерер, ниити чурталга чери-биле, идык-хеп-биле база стипендия-биле хандырар.

Училищени кончут эки дооскаңнарны күзелин өзугаар Ачинскиниң индустриал-педагогиктиг техникумунче күрүвенин долу хандырылгазынга өөренириңче чодудар.

Училищеге техниктиг чогаадылганын, бот-тывыңгыр уран чүүлдүг болгумнери, волейболдуң, хостуг хүрештин, столтеннизинин, шыдыраанын спорт секциялары ажылдап турар.

Директорнуң адынга киирер билдириишкиниге дараазында документилерни кожар:

1. Эртем-биленгин дугайында херечилел азы шынызылга.
2. Паспорт азы төрүттүгеп дугайында херечилел.
3. Өг-бүле байдалынын дугайында шынызылга.
4. Совхозтан чоруткан бижик.
5. Ада-иезинин хүлээлгези.

Кичээлдер сентябрьнин 1-де эгелээр.

Училищенин адрези: **Таиды районнуң Балгазын сууру. № 2 профтехучилище.**

Ак-Дозурактың № 2 ортумак школазының Елена Ивановна Илюшеновага 1976 чылда тыныскаңы № 019670 аттестат читкен ужурунда, ону күш чок деп саная.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропагавда кылдызының 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-54, партийже амыдырал кылдызының 2-37-13, культура кылдызының 2-23-54, өдөө ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үеткүр кылдызының 2-22-64, чагаа кылдызының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдыстерининг 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн баргада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 285.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелериниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле эргелериниң типографиязы (Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС-01620